

IN
KÖNYV-
AR.
HA 1123

MÁGYAR KÖNYV- SZEMLE

20

KÖNYV-ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE POUR L'HISTOIRE
DU LIVRE ET DE LA PRESSE

98. évfolyam
1982

Art 2

1

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA REVUE DE L'ACADÉMIE HONGROISE

I. OSZTÁLYÁNAK KÖNYV-

DES SCIENCES POUR L'HISTOIRE

ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA

DU LIVRE ET DE LA PRESSE

98. ÉVF. 1982/1. sz.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG – COMITÉ DE RÉDACTION

MÁTRAI LÁSZLÓ

(a szerkesztő bizottság elnöke)

KÓKAY GYÖRGY

(felelős szerkesztő)

HAVASI ZOLTÁN

(társzerkesztő)

DÁN RÓBERT

FÜLÖP GÉZA

V. KOVÁCS SÁNDOR

MEZEY LÁSZLÓ

REJTŐ ISTVÁN

TARNAI ANDOR

SZERKESZTŐSÉG – RÉDACTION

1088 Budapest VIII., Múzeum krt. 14–16.

Megjelenik negyedévenként

Trimestrielle

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS and/or AMERICA: HISTORY AND LIFE.

✱

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, a Posta Központi Hírlap Irodánál (PKHI 1900 Bp. V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a PKHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 100 Ft. Előfizethető és példányonként megvásárolható az Akadémiai Kiadónál, 1054 Bp. V., Alkotmány u. 21. Tel.: 111 010 (pénzforgalmi jelzőszám 215–11 488) és az Akadémiai Könyvesboltban, 1368 Bp. V., Váci u. 22. Tel.: 185 680.

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg után). A tanulmányok rovatba szánt cikkhez 1 oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk. Különlenyomatok (legkevesebb 100 példány) a Kiadóhoz címzett, de a szerkesztőséghez eljuttatott levélben rendelhetők, a korrektúra visszaküldésével egyidőben.

HA 47332

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
I. OSZTÁLYÁNAK
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA

1982.

XCVIII. ÉVFOLYAM

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

MÁTRAI LÁSZLÓ (a szerkesztő bizottság elnöke), KÓKAY GYÖRGY (felelős szerkesztő),
HAVASI ZOLTÁN (társszerkesztő), BÁN RÓBERT, FÜLÖP GÉZA, V. KOVÁCS SÁNDOR,
MEZEY LÁSZLÓ, REJTŐ ISTVÁN, TARNAI ANDOR

80

AKADÉMIAI KIADÓ

A NÉVMUTATÓT ÉS A TARTALOMJEGYZÉKET ÖSSZEÁLLÍTOTTA

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

TARTALOM

TANULMÁNYOK

<i>Béthyiné Kozocsa Ildikó</i> : Egyházi gyűjtemények állományvédelme Magyarországon	135
<i>Buzinkay Géza</i> : A magyar közművelődési lapok „élet- és jellemrajzai” 1867—1890	198
<i>Dobszay László</i> : A magyar Graduál-irodalom első emléke	100
<i>Dóka Klára</i> : A könyvtörténet levéltári forrásaiból	141
<i>Fejes Erzsébet</i> : Könyvtárak a Horthy-korszakban és a Közművelődés c. folyóirat	343
<i>Gerics József</i> : Az 1040-es évek magyar történetére vonatkozó egyes források kritikája I—II.	186, 299
<i>Heltai János</i> : Egy művelődéspártoló polgári kör a XVII. század elején	113
<i>Kókay György</i> : Bessenyei György második akadémiai tárgyú röpirata (1802)	127
<i>Kovács Sándor Iván</i> : Forgách Simon „Áfium”-kiadása	9
<i>Köpeczi Béla</i> : Pázmány Imádságos Könyve mint udvarlás tárgya	1
<i>Lengyel András</i> : Egy népművelő ponyvasorozat, a Magyar Mesemondó (1886—1904)	40
<i>Markovits Györgyi</i> : A népfrontgondolat az amerikai magyar emigráció sajtójában	51
<i>Patay Pálné</i> : Egy Felső-Magyarországot ábrázoló 1681. évi kéziratos térkép	329
<i>Scheiber, Alexander</i> : A Leaf of the Fourth Manuscript of the Ben Sira. From the Geniza	179
<i>Soltész Zoltánné</i> : Johannes Oporinus bázeli nyomdász magyar vonatkozású és eddig meghatározatlan nyomtatványai	314
<i>Szelestei N. László</i> : A magyarországi nyomdászat-történetírás kezdetei	19
<i>Szelestei N. László</i> : Töredékek a pécsi Püspöki Könyvtár formuláriumának kötéséből	93
<i>Tasi József</i> : Az 1928-as Ady-röpirat. Adalékok a népi írók mozgalmának történetéhez	230
<i>Voit Krisztina</i> : Molnár Ferenc és a Franklin Társulat	220

KÖZLEMÉNYEK

<i>Batári Gyula</i> : Az első gyógyászati szakfolyóiratok Magyarországon	72
<i>Batári Gyula</i> : Egy reformkori műszaki folyóirat, a Műipar	160
<i>Bitskey István</i> : Janzenizmus és ortodoxia (Az egri püspöki könyvtár olasz anyaga a felvilágosodás korában)	60
<i>Bugyi Balázs</i> : Stessel Lajos és a magyar orvosi könyvtártügy a reformkorban	371
<i>Csaplár Ferenc</i> : A Karavántól az Új művészek könyvéig (Kassák antológia-tervezete)	379
<i>Csapodi Csaba</i> : Cortesius „De laudibus Matthiae Corvini”-jának két kiadásáról	248
<i>Feleste Csaba</i> : Melyik Tolnai könyve?	151
<i>Füves Ödön</i> : Dimitriosz Govdelasz Magyarországon	267
<i>Gömöri, György</i> : Magyar és latin nyelvű versbejegyzések XVII. századi emlékkönyvekben	249
<i>Kilián István</i> : Bessenyei György sírverse Rakovszky Dániel omniáriumában	361
<i>Kókay György</i> : Melyik művéhez írta Bessenyei 1804-ben a cenzúráról szóló Jegyzését?	67
<i>Németh István—Kiss József</i> : Barthos Paulina emlékkönyve (1895—1852)	268
<i>Pavercsik Ilona</i> : Georg Steinhübel löcsei könyvkereskedő hagyatéki leltára. Adatok egy felvidéki város polgárságának könyvkultúrájához	254
<i>S. Sárdi Margit</i> : Régi magyar nyomtatványok leningrádi könyvtárakban	356
<i>Somlyó Tóth Tibor</i> : Kossuth és könyvtárának sorsa	373
<i>Szecsó Károly</i> : A „Gutenberg”, az első munkás szaklap Magyarországon	163
<i>Szilágyi Ferenc</i> : Csokonai ismeretlen könyvajánlása Teleki Sámuelhoz	158
<i>Takács Béla</i> : Nyomtatott szövegű temetési címerek a debreceni Kollégium múzeumában	69
<i>Zsigmondy Árpádné</i> : Egy korai magyar perikopáskönyv datálása	352

FIGYELŐ

<i>Borsa Gedeon</i> : Elkészült az Olaszországban őrzött ősnymtatványok központi katalógusa	81
<i>Fried István</i> : Jegyzetek a Magyar Hírmondó-szövegválogatás megjelenésére	77
<i>Fried István—Poór János</i> : Nemzetközi sajtótörténeti konferencia és a periodika-kutatások néhány időszertű kérdése	278
<i>Havasi Zoltán</i> : A Könyv Világkongresszusa — 1982	76
<i>Havasi Zoltán</i> : Jóború Magda (1918—1982)	383
<i>Kókay György</i> : Dezsényi Béla emlékezete	277
<i>Soltész Zoltánné</i> : Hozzászólás a Mátyás-Graduale című kiadvány ismertetéséhez ...	282
<i>Szabó Sándor</i> : Szentmihályi János (1908—1981)	278
D. Szemző Piroska : Josef Stumvoll emlékezete	384

BIBLIOGRÁFIA

A magyar könyv-, nyomda- és sajtótörténeti szakirodalom 1981-ben. Összeáll. <i>Heltai János</i>	385
---	-----

SZEMLE

Berlász Jenő: Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802—1867. Bp. 1981. Kiad. Országos Széchényi Könyvtár 555 l., 32 t. (<i>Csapodi Csaba</i>)	287
A Bibliography of Foreign and Comparative Law 1972—1979. Vols 1—3. New York, 1981. (<i>Nagy Lajos</i>)	90
Corradi, Carla: Bibliografia delle opere in italiano di interesse finno-ugrico. Vol. 1. Sezione ungherese. Napoli, 1981. (<i>Török Sára</i>)	173
Csapodi Csaba: A Janus Pannonius-szövegahagyomány. Bp. 1981. 108 l. (<i>Boronkai Iván</i>)	292
Dokumentumok a magyarországi felsőoktatás történetéből 1760—1790. Szerk. Tóth András és Ladányi Andor. Bp. 1981. 111 l. (<i>Mihályi Zsuzsa</i>)	295
Egressy Gábor válogatott cikkei (1838—1848) Kiad. és bev. Kerényi Ferenc. (<i>Kocsy Anikó</i>)	87
Grasser, Walter: Numismatiker Exlibris. Coburg, (1980). (<i>Kőhegyi Mihály</i>)	90
Incunabula, Hebriaca and Judaica. Five Centuries of Hebriaca and Judaica, Rare Bibles and Hebrew Incunables from the Jacob M. Lowy Collection. Ottawa, 1980. (<i>Scheiber Sándor</i>)	296
Keleti nevek magyar helyesírása. Főszerk. Ligeti Lajos. Bp. 1981. (<i>Szelle Béla</i>)	88
Könyvtári Szemle. 1913—1915. Hasonmás kiadás. Bp. 1979—1980. OSZK. (<i>Nagy Zsoltné</i>)	172
Magyar Könyvészet 1921—1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. 6. Nyelvészet — Irodalom. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. Szerk. Komjáthy Miklósné. Bp. 1981. 674 l. (<i>Kelecsényi Ákos</i>)	289
Művelődéstörténeti tanulmányok. Bukarest, 1980. (<i>Heltai János</i>)	170
M. Pásztor József: „Az író beleszól . . .” Bp. 1980. (<i>M. Gy.</i>) (<i>Markovits Györgyi</i>) ..	86
Presse et histoire au XVIII ^e siècle, l'année 1734. Paris, 1978. (<i>Hopp Lajos</i>)	296
Ratio Educationis. Az 1777-i és 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása. Kiad. Mészáros István. Bp. 1981. 433 l. (<i>Kőhegyi Mihály</i>)	294
Rühling, Horst: Slavica—Bibliotheca—Ecclesia orientalis. Frankfurt am Main—Bern—Cirencester, 1981. (<i>Fried István</i>)	89
Scheiber, Alexander: Geniza Studies. Hildesheim—New York, 1981. (<i>Dán Róbert</i>) ...	174
Sopko, Julius: Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach. Martin, 1981. (<i>Körmendy Kinga</i>)	175
Szendrei Janka: A magyar középkor hangjegyes forrásai. Bp. 1981. 302 l. (<i>Körmendy Kinga</i>)	290

NÉVMUTATÓ

- Aba Sámuel (magyar király) 71, 186—197, 299—313, 362
 Abádi Benedek 28, 29
 Abraham ben Izsak Netira 174
 Acél Pál 381
 Ádám, Brémai (püspök) 305
 Adámné Révész Gabriella 68
 Adamus, H. M. 322—327
 Adler 365
 Ady Endre 10, 51, 53, 225, 230—247, 346
 Aebly Adolf 379
 Ágai Adolf 217
 Agassiz, L. 216
 Ágoston, Szent 65
 Albert-Birot, Pierre 381
 Alexandros Aphrodisios 327
 Almási István 120, 121
 Almásy Imre 343
 Althan 285
 Alvinci Péter 121, 125
 Ambrovszky Mihály 62
 Ambrus Zoltán 216
 Amerbach, Johann 314, 315
 Amerbach, Vitus 321
 Andersen, Hans Christian 290
 András, I. (magyar király) 190, 309—312
 András gazda (!) 45
 Andrassy György 162
 Andreas (bari-i érsek) 175
 Androvics Miklós 62, 66
 Angyal Dávid 221
 Anjou René I. René, Anjou
 Anonymus (P. Magister) 302, 308
 Anyos Pál 142
 Apponyi Sándor 357, 358
 Aquinói Szent Tamás 65
 Aranka György 158, 159
 Arany János 44, 48, 220, 232, 271, 344, 346
 Aranyossy Lajos 163
 Archipenko, Alexander 381
 Arion 318
 Arndt, (Arnd) Johann 262
 Arnoldus, Nicolaus 360
 Arnulf (metzi püspök) 188
 Árokháthy Béla 349
 Arp, Hans 381
 Árpád, (fejedelem) 10, 158
 Árvay Mihály 20, 37
 Aspremont—Reckheim, Ferdinand Gobert 6, 8
 Assemani testvérek 62, 66
 Asztalos András 114, 116—119, 124, 126
 Attila (hun király) 133, 357
 Augustinus, Aurelius I. Ágoston
 Aulich Sándor 374
 Avicenna (Ibn Szina) 148
 Avitus, Alcimus Ecdicius 326
 Babarczy Lukács 43
 Babits Mihály 11, 86
 Baccai, Georgio 121
 Bacher Vilmos 180
 Backer, Alois 66
 Backer, Augustin 66
 Bacsányi János 142
 Bacsó Béla 54
 Badalić, Josip 83, 356
 Baierus, David 358
 Baján Mihály 43
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 239, 240
 Bajza József 88, 270, 274
 Bakai, Gregorius (Bakai Jacobides György) 121
 Bakay Benedek 251
 Bakóczy János 153
 Bal Jeromos 255
 Balassa Bálint I. Balassi
 Balassa István 29
 Balassi Bálint 266
 Balázs János 320
 Bălcescu, Nicolae 172
 Bálint deák (!) 43
 Bálint György 86, 87
 Bálint Imre 51
 Bálint Sándor 120
 Balla, Giacomo 381
 Ballagi Aladár 368
 Ballagó Lászlóné 135, 140
 Balkányi György 360
 Balog György 23, 30
 Balogh Edgár 52, 230, 232, 235, 240, 243, 244
 Balogh Jolán 285
 Balzac, Honoré de 149, 347
 Bán Imre 361
 Bán Zsigmond 45

- Bánffy György 69, 71
 Bánfihunyadi János 251, 252, 254
 Barabás Béla 376
 Barasenkov, V. M. 359
 Barázda Aladár 166
 Barázda Alajos 165
 Barbusse, Henri 51
 Barcza Imre 42
 Bard, Julius 224
 Bárdos Kornél 101, 110
 Barkóczy Ferenc 61, 62
 Baróti Szabó Dávid 81
 Barta Lajos 55
 Barta Sándor 381
 Bartalis János 347
 Bártfay László 268, 269, 271, 273, 274
 Barthos János 269
 Barthos Paulina 268—276
 Bartók Béla 236, 380, 381
 Bartos Zoltán 290
 Bartsch, Hans 225
 Basso, Sebastian 153, 154, 157
 Basso-Arnoux, Joseph 379
 Batári Gyula 72—75, 160—163
 Báthori István (erdélyi fejedelem) 357, 360
 Bátka Sándor 362
 Batthyány Ignác 60, 176, 197
 Batthyány József 60
 Batthányi Ádám 5—8
 Batthányi Kristóf 5
 Baumeister, Willi 381
 Baumker, W. 102
 Beatrix (magyar királyné) 285
 Becker, Felix 315
 Bédi István I. Debreceni Bédi István
 Bédi Pál 118
 Békés István 10
 Békési János 123—125
 Bél Károly András 357, 358
 Bél Mátyás 20, 28, 29, 33, 35, 147
 Béla, III. (magyar király) 292
 Belia György 11
 Bellarmino, Roberto 120
 Belnay György 24
 Ben Sira 179—181
 Benzur József 93
 Benda Kálmán 364
 Bene Ferenc 73, 74, 143
 Benedek, IX. (pápa) 306
 Benedek, XIV. (pápa) 62, 64, 65
 Beneš, Vaclav 381
 Benkó András 171
 Benkó Elek 170
 Benkó József 21, 22, 39, 159
 Benzing, Josef 315, 322, 326
 Beöthy Zsolt 221
 Beöthyne Kozocsa Ildikó 135—140
 Bercsényi Miklós 12, 362
 Berczeli A. Károly 173
 Berger Illés 116
 Berkovits Ilona, 284, 292
 Berlász Jenő 287—289, 369
 Bernárd Máté 119
 Bernát (herceg) 305
 Bernát Sándor 71
 Bernát Sára 69
 Bernáth Aurél 381
 Bernáth Ferenc 364
 Bernáth László 364
 Berno (reichenauai apát) 187—189
 Berti, Gian Lorenzo 65
 Bertieri, Giuseppe 63, 67
 Berzeviczy Albert 232
 Berzeviczy Gergely 78
 Berzsenyi Dániel 150, 220, 221, 346
 Bessenyei Boldizsár 368
 Bessenyei György 67—69, 80, 127—134,
 142, 361—363, 366, 368, 370
 Bessenyei Julianna 366, 368
 Bessenyei Zsigmond 368
 Besser, Carolus Christianus 358
 Bethlen Gábor (erdélyi fejedelem) 22, 121
 122, 125, 158
 Bethlen Farkas 172
 Bethlen Lajos 69, 71
 Betsky, Ladislaus 23
 Beuther, Michael 322
 Bezeredy Mihály 162
 Bietenholz, Peter G. 316
 Bihari Ferenc 122
 Bikfalvi Falka Sámuel 37
 Bíró Lajos 221
 Bisztray Gyula 275
 Bitskey István 60—67
 Blaeu, Willem J. 339
 Blaeu, Johannes 339
 Bocatius, Johannes 121, 122, 125
 Boccioni, Umberto 381
 Bocskai István (erdélyi fejedelem) 69, 114
 115, 123, 125
 Bod Péter 19, 22, 26, 28, 29, 37, 39, 365, 366
 Bodonyi Nándor 44
 Bodor Antal 345, 346
 Bogdánovics György 42, 44
 Bogorov, I. 280, 281
 Boleszláv, I. (Vitéz, lengyel király) 187
 Bóné István, ifj. 44
 Bonfini, Antonio 142, 147
 Bónis Ferenc 235
 Bonizo (sutri püspök) 189
 Bonset, I. K. 381
 Borbély Sándor 69
 Borbély Sándorné 69
 Bornemisza Benedek 95
 Bornemisza János 117, 118, 122, 123, 125
 Bornemisza János, ifj. 125
 Bornemisza Miklós 122, 125
 Boronkai Iván 292—294
 Borosnyai Kamilla I. Herman Ottóné
 Borovszky Samu 168
 Borrhaus (Borhaus, Cellarius), Martin 327
 Borsa Gedeon 34, 81—85, 355, 356
 Bortnyik Sándor 381
 Borzsák István 17
 Boschitz, Stephan 31
 Bossi, Giovanni 62

- Botev, Hriszto 280
 Botond 48
 Bottari, Giovanni 64
 Boucicaut-Mester 284
 Bourez, T. 297
 Böldre Mihály l. Kőrösi Böldre Mihály
 Bőszörményi Pál 366
 Braque, Georges 381
 Braun, Placidius 82
 Braunfels, Wolfgang 284
 Brázay Kálmán 374
 Brémai Ádám l. Ádám
 Brendtner József 165, 166
 Brewer, Johann 31
 Brewer, Laurentius 29, 31
 Brewer, Samuel 31
 Brewer, Sophia 31
 Brezina, Ottokar 382
 Brisits Frigyes 275
 Brunotte, Heinz 356
 Brutus, Marcus Junius 133
 Bucerus l. Butzer
 Buchner, R. 187, 189, 190, 193, 305, 309
 Buday Ézsaiás 150
 Budo (Péter magyar király hűbérese) 192
 Budulidius, Ph. K. 267
 Bugát Pál 73—75, 371, 373
 Bugyi Balázs 371—373
 Bullinger, Heinrich 316
 Bunyitay Vince 285
 Burbianka, Marta 263
 Burch Ágoston 168
 Burius, Johannes 35
 Busa Margit 73, 369
 Buschmann Ferenc 164
 Butsch, A. F. 317
 Butzer, Martin 316
 Buzinkay Géza 198—219
 Buzinkay György 365, 366
 Büchner, Ludwig 215
 Bűnding, M. 305
- Caesius, Georgius 356
 Calcar, Jan Stephanus 317
 Calderon, de la Barca 148
 Calixti, Jacob 264
 Calvin, Jean l. Kálvin
 Camerarius, Joachim 250, 251
 Campendonk, Heinrich 381
 Canisius, Petrus 266
 Cantelli da Vignola, Giacomo 340, 341
 Čaplovič, Jan 34, 255
 Caraccioli, Giovanni 64
 Carbono, Iannus Lodouico 294
 Carion, Johann 328
 Carlowsky, Johannes 28
 Carlye, Thomas 215
 Carra, Carlo di 381
 Ceglédi Szabó Pál 120, 124, 125
 Cerulli, Emidio 83
 Chagall, Marc 381
 Chaplin, Charlie 56
- Chasz dai ibn Saprut 175
 Chižek, Nicolaus 35
 Cholnoky Viktor 225
 Chrisztodulosz 267
 Cicero, Marcus Tullius 30, 131, 132, 143, 147
 Closca, Juon 132
 Cocteau, Jean 381
 Colet, Petrus 66
 Collin, Heinrich Josef von 148
 Collins, Samuel 250
 Colombière, Claude de la 66
 Columna, Guido de 139
 Comenius, Ioannes Amos 264
 Concina, Daniele 64
 Cooper, James Fenimore 149
 Copinger, Walter Arthur 85
 Cornides Dániel 24, 25, 32, 34, 35, 39, 78
 Cornutus, Lucius Annaeus 326
 Corradi, Carla 173—174
 Corsini, Eduardo 62, 66
 Cortesius (Cortese, Alessandro) 248—249
 Corvinus, Christophorus [Raabe] 115
 Courths-Mahler, Hedwig 290
 Cousin, Gilbert 328
 Crastina, Daniel 23
 Cronin, Archibald Joseph 290
 Csáder László 235, 244
 Csáky Albin 46
 Csáky Elek 44, 45
 Csáky Zsigmond 6, 7
 Csáky család 262
 Csanda Sándor 115
 Csaplár Ferenc 379—382
 Csapó József 143, 148
 Csapodi Csaba 248—249, 282, 284, 285, 287—289, 292—294, 359
 Csapodi Csabáné 369
 Csausz Márton 74
 Csávolszky Lajos 373, 379
 Csázmái István 22
 Cseh János l. Csuzi Cseh
 Csene Péter 119
 Csengeri János 42, 43, 46
 Csengery Antal 146, 216
 Cserépfalvi Imre 290
 Csetri Elek 170
 Csokonai Vitéz Mihály 72, 158—160, 346, 361, 366
 Csomasz Tóth Kálmán 101—103
 Csonka Ferenc 122
 Csoór Gáspár 45
 Csorba Géza 230
 Csuzi Cseh János 113, 124, 360
 Czack Dávid 361
 Czákó Ambró 55, 57
 Czákó Zsigmond 88
 Czeglédi M. Pál 154
 Czeglédý Sándor 109, 110
 Czizek, Nicolaus 30
 Czittinger Dávid 24, 27, 33
- Dach János 13
 Dadan, Johann 30, 35

VIII

- Dajka Gábor 144, 150
 Dalmady Győző 46
 Dalmato, D. B. 297
 Damiani Péter I. Péter
 Dán Róbert 171, 174—175
 Dann, O. 281
 Dares, Phrygius 323, 324
 Darwin, Charles 215
 Daudet, Alfonz 221
 Daugsch, W. 282
 Dávid (bibl.) 284
 Deák Ferenc 48
 Deák Zoltán 55
 Debreceni Bédi István 113, 122, 125
 Deé Nagy Anikó 158, 159
 Deér, József 310
 Degenfeld (Schonburg) Imre 71
 Delaunay, Sonja 381
 Dengi János 42
 Denis, Michael 284
 Déry Tibor 87
 Dési György I. Dézsi Lázár György
 Dessewffy Tamás 28
 Dex Ferenc 230
 Dezsényi Béla 218, 277
 Dézsi Lázár György 360
 Dézsi Lajos 114
 Dickens, Charles 221, 347
 Diego, Gerardo 381
 Dienes László 172
 Dimitrov 53, 54, 57
 Diószegi Sámuel 143, 148
 Dobai Székely Sámuel 23, 25, 28, 93, 97,
 111, 112
 Dobos László 381
 Dobrovský, Josef 280, 282
 Dobszay László 96, 97, 100—112
 Doesburg, Theo von 382
 Dóka Klára 141—150
 Domokos Lajos 268
 Doroghi Farkas Ákos 290
 Dosztojevszkij, Fjodor 347
 Dózsa György 44, 235
 Döbrentei Gábor 142, 146
 Dömötör Pál 43, 46
 Draper, J. W. 215
 Drebbel, Cornelius 252
 Du Cange, Charles 311
 Duch, A. 189
 Dudith András 360
 Dudzinszkaja, E. A. 279
 Dugonics András 80
 Dunin (poseni érsek) 365
 Durantón, H. 296
 Duşu, A. 279
 Dümmerth Dezső 141
 Dürer, Albrecht 27

 Eccard András 358
 Échi Gáspár 118
 Echi Orsolya 114, 119, 124
 Ecsedy Judit 122
 Edzard, Esdra L. 358

 Efmurdt, Jakab 22
 Eggenberg József 145
 Egkenfelder, Liebhard 176
 Egressy Gábor 87—88
 Egyed mester 139
 Ehrenburg, Ilja 56
 Ehrenfeld Béla 57
 Einstein, Albert 52
 Elkáná b. Méir 296
 Ellegard, Alvar 199, 200
 Ember Pál 36
 Emerson, Ralph Waldo 215
 Emich Gusztáv 149, 374
 Emunctor I. Butzer
 Endre I. András
 Endre László 240
 Endródi Sándor 46
 Engels, Friedrich 347
 Entz Géza 93
 Enyedi János 34
 Eötvös Bálint 374
 Eötvös József 216, 273, 344, 346
 Eötvös Károly 374—377, 379
 Erasmus, Desiderius 323
 Erdei Ferenc 40
 Erdélyi János 347
 Erdélyi József 236
 Erdmann, C. 187—189
 Erdődy Gábor 61
 Erich, Erikus (Ericson, Eric) 31
 Érsek Péter I. Somosújfalvi Érsek Péter
 Escosura, Ivaquin de la 381
 Esze Tamás 11—13
 Eszláry Sándor 374
 Eszterházy Antal 362
 Eszterházy Gyula 13
 Eszterházy János 13
 Eszterházy Károly 61—63, 65, 67
 Euklides 321
 Euripides 322
 Eyck, Jan van 284
 Ezékiel (proféta) 188

 Fábian Dániel 234, 237, 239, 240, 242, 244
 Fabini Teofil 74
 Fabó András 26, 29
 Fabricius, Georgius Secundus 122
 Fáy Zoltán 52
 Faludi Ferenc 53, 142, 144, 221
 Faludi Iván 380, 381
 Falusi János 43
 Farkas (prédikátor) 116
 Farkas Ákos 290
 Farkas Aladár 53
 Farkas Sándor, E. 44, 45
 Favre, R. 296, 297
 Fáy András 142, 146
 Fazekas Mihály 43, 148
 Feger, Johann Theobald 85
 Feininger, Lyonel 381
 Féja Géza 235, 346
 Fejér György 33, 143
 Fejérvári Károly 21, 26, 32, 35, 39

- Fejes Erzsébet 343—351
 Fekete Benedek 45
 Fekete Csaba 151—157
 Fekete Jakab 119, 123, 125
 Félegyházi Tamás 30, 116
 Fénelon, François 267, 268
 Fényes Elek 146, 147
 Fényes László 55
 Fenyő István 279
 Ferdinánd, III. (magyar király) 358
 Ferdinánd, IV. (nápolyi király) 64
 Ferenc, I. (magyar király) 78, 133, 134, 366
 Ferenc József, I. (magyar király) 49, 201
 Ferenczi Zoltán, 17, 172
 Ferenczy József 41—43, 46—50
 Ferenczy László 362
 Fetzler, Jacob 251, 252, 254
 Feuerbach, Ludwig 150, 216
 Feuille, Jacob de la 341
 Filipec (Pruisz) János 285
 Filla, Emil 381
 Fingerhuth, Adolf 145
 Fischer (könyvkötő) 143
 Fischer Dániel 72
 Fischer, Johann 31
 Fischer, Oskar 382
 Fitz József 19, 285
 Flacius, Matthias 323, 327
 Flaubert, Gustave 347
 Flór Ferenc 74, 372
 Fodor Éva 137
 Fögel, Iosephus 249
 Foktói János 124
 Foktói Mihály 117
 Folgore, Luciano 381
 Forgách Aloyza 13
 Forgách Antal 162
 Forgách Simon 9—18
 Forgács Antal (1910—1944?) 87
 Forgó György 73
 Fossi, Ferdinando 82
 Fotinov, K. 281
 Földi János 78
 Földváry József 362
 Förster Jenő 255
 France, Anatole 224, 347
 Francisci János 359
 Franck, Bartholomaeus 315
 Frank Ignác 149
 Frank, J. W. 63
 Franklin Benjámín 165
 Frankovics Gergely 356
 Franz, Marc 381
 Freud, Sigmund 241
 Frics József 164, 165
 Fried István 77—81, 89—90, 278—282
 Frigyes, V. (cseh király) 125
 Friml Aladár 295
 Frivoldszky Imre 74
 Fülöp, Jó (burgundi herceg) 284
 Fülöp Géza 279, 369
 Füves Ödön 141, 266—268
 Gaál Eduárd 147
 Gaál Mózes 42—45, 221
 Gabányi Árpád 43, 46
 Gábor Andor 56, 221
 Gábor Áron 48
 Galántai Fekete János 360
 Galgóczi Károly 146
 Gajtkó István 1
 Gallen, Johann 255, 261
 Gálos Gáborné 137, 139
 Gálos Rezső 127—129, 368
 Ganz Ábrahám 200
 Garampi, Giuseppe 63, 65, 67
 Gárdonyi Albert 141, 142, 144, 145, 266
 Gárdonyi Géza 344, 346, 347
 Gáspár Endre 381
 Gazzaniga, Pedro Maria 63, 65, 67
 Geldner, Ferdinand 314
 Geleji Katona István 110
 Gellért, Szent (püspök) 190—197, 299—306
 Gellért Hugó 51
 Gemeiner, Theodor Karl 82
 Gemusáus testvérek 315
 Georgius, Literatus 94
 Geréb János 43
 Gergely, VII, Szent (pápa) 186
 Gergely Tibor 228
 Gergelyffy András 143
 Gerics József 186—197, 299—313
 Gerő Attila 45
 Gervasio, Agostino 63
 Gesemann, Wolfgang 89—90, 280
 Getse Sámuel 73
 Gide, André 347
 Gilot, M. 297
 Gizella (magyar királyné) 187, 191
 Gladkov, Fjodor Vasziljevics 347
 Glaser Lajos 334
 Glaser (Vitriarius), Matthäus 31
 Gleditsch, Friedrich 27
 Gleizes, Albert 381
 Glück Frigyes 173
 Gobinaeu, Joseph Arthur 215
 Goethe, Johann Wolfgang von 149, 221, 282, 347
 Goff, Frederick Richmond 83
 Gogol, Nyikolaj 347
 Goitein, Š. D. 175
 Gombos Ferenc Albin 189, 190, 310
 Gombos, Paulus 94
 Gorkij, Makszim 347
 Gosztanyi István 270
 Gosztanyi Sándor 376
 Govdelász, Dimitriosz 266—268
 Göllner, Carl 321
 Gömöri György 254
 Gőnci F. János 250
 Gőnczi György 30
 Gőnczi, Nicolaus 23
 Gőnczy István 368
 Gőndör Ferenc 55
 Görgei Pál 69, 71
 Görgey család 262

- Gráf A. 267
 Graffius, Andreas 35
 Graffius, Johannes 359
 Gramsci, Antonio 54
 Granelli, Giovanni 61
 Gras, Franz 82
 Grasser, Walter 90—91
 Grillo, Johann David 360
 Gris, Juan 381
 Gró Lajos 86
 Grosz, George 382
 Gründer, Gottfried 30
 Grünwalder, Johann 197
 Gspan, Alfonz 83
 Guarnaschelli, Teresia Maria 83
 Gubicza Lajos 43
 Guizot, François Pierre 216
 Gulyás Pál 172, 255, 263
 Gunst Bertalan 374
 Gutenberg, Johann 81, 316
 Gutgesell, David 29, 31
 Gündisch, Gustav 171
 Günterová-Mayerová, Alžbeta 175
 Gvadányi József 149, 346
 Gyalui Torda Zsigmond 322
 Gyetvai János 55
 Gyöngyösi István 142, 144, 221
 Gyöngyössi Pál 360
 Györfy György 157, 187
 György Lajos 171
 Györy Dezső 230, 236, 237, 239, 240, 245
 Győry Sándor 162
 Gyulai Pál 220, 221, 270
 Gyulay László 44
 Gyürky Pál 69

 Habermann (Avenarius), Johann 262
 Habsburg-család 201
 Haffer Márton 144
 Haiman György 15, 16, 19, 26, 72
 Haimo (halberstadti püspök) 156, 157
 Hainhofer, Philipp 251
 Hajdú Dénes 230, 232
 Hajnóczy Dániel 29
 Hajnóczy József 78
 Halász László 263
 Halász Margit 143
 Halász Miklós 55, 57
 Halbejus János 115
 Haller László 268
 Haller, Stefan 248
 Hambacher, Johann 31
 Hamsun, Knut 347
 Hamvai Lajos 376
 Han, Balthasar 315
 Haner, Georg Jeremias 36
 Hankó I. 267
 Harmath Lujza 43, 44
 Harsányi István 369
 Hatvany Lajos 55, 57, 58
 Hauptmann, Gerhart 224
 Hausmann, Raoul 382
 Havas László 248

 Havasi Zoltán 76—77, 383—384
 Heckenast Gusztáv 149
 Hegedűs Sándor 375
 Hegel, Georg Friedrich 150
 Heine, Heinrich 221
 Heister, Siegbert 12
 Heitz, Paul 316, 319
 Helfy Ignác 374—378
 Hellebrant Árpád 1, 117
 Helmezy Mihály 270, 274
 Helmoldus (bosai pap) 305
 Heltai Gáspár 21, 30, 36, 37
 Heltai Gáspár, ifj. 21
 Heltai Gáspárné 21
 Heltai János 113—126, 170—172
 Henrik, II., Szent (német-római császár) 187, 305, 311
 Henrik, III. (német-római császár) 186—197, 299—313
 Henszlmann Imre 147
 Hentaller Lajos 374, 375
 Hentzi, Heinrich 148
 Heppe Szaniszló 267
 Herakleitos 320
 Herberger, Valerius 262
 Herberstein, Sigmund von 320
 Herbst, Hans 315
 Herbst, Johannes 315
 Herczeg Ferenc 344
 Herczeg Gyula 174
 Herder, Johann Gottfried 149
 Herepei János 151, 152, 154, 156, 157, 250, 251
 Heribert (kölni érsek) 311
 Herimannus Augiensis 187, 190, 193, 309
 Herman Ottó 46, 221, 373—379
 Herman Ottóné (Borosnyai Kamilla) 375, 376, 377, 379
 Hersche, Peter 63
 Hertrung János 144
 Herzog, Oswald 381
 Hess András 28, 85
 Heulsenbeck, Richard 381
 Hevenesi Gábor 33, 336, 340, 360
 Hill, Brad Sabin 296
 Hinschius, Paul 301
 Hippokrates 320
 Hirsch Lipót 167
 Hitler, Adolf 53, 59
 Hoffgreff, Georg 21, 36
 Hoffhalter, Raphael 22, 29, 36
 Hofmanskwaldau, Christian Hofmann von 262
 Holbein, Hans, ifj. 314
 Holl Béla 1, 141
 Hollós József 53, 55, 57
 Hollós Korvin Lajos 51, 55
 Hollósi Márton 117, 118
 Hóman Bálint 349
 Hopp Lajos 17, 65, 296—297
 Horányi Elek 27, 34, 35
 Horia, Nicolae 132
 Horner István 168

- Horvát István 142, 288, 289
 Horváth Ádám 374
 Horváth Cyrill 102, 110
 Horváth Endre 267
 Horváth János 109, 195, 302
 Horváth Károly 11
 Horváth L. Péter 119
 Horváth Mihály 33
 Horváth Miklós 43
 Hoyos Imre 343
 Hrabanus Maurus 138
 Hueber Mátyás 62
 Hugo, de Sancto Charo 283
 Hugo, Victor 147—149
 Hulsius, Levinus 115
 Hunyadi János 10, 294, 358
 Huszár Gál 102, 108
 Huszár Vilmos 382
 Huszti István 359
- Ibn Szina l. Avicenna
 Ibrányi Farkas 362
 Iffland, August Wilhelm, 148
 Ignotus 55, 57
 Ihász Dániel 374
 Ihász Gábor 167, 168
 Iliá Mihály 235
 Ilirik, Matija Vlačić 319, 328
 Illésházy István 116, 118
 Illyefalvi I. Lajos 143—145
 Illyés Gyula 17, 87, 347
 Imreh Sándor 165
 Incze Sándor 228
 Ipolyi Arnold 118, 123
 Ischreyt, Heinz 278
 István, I., Szent (magyar király) 187, 188,
 190—192, 304, 307, 308, 310—312
 Istvánffy Miklós 172, 177
 Iszokratész 327, 365
 Ivanovics (könyvkereskedő) 145
 Izaiás (próféta) 188
- Jaillot, Hubert 341
 Jakab (püspök) 301
 Jakab, Szent, (apostol) 188
 Jakab Ödön 42, 45, 46
 Jakobaeus, Jakab 121
 Jákó Pál 87
 Jakó Zsigmond 152, 170, 172
 Jancsó Benedek 43, 221
 Jancsó Elemér 158, 159, 160
 Jankovics Miklós 25, 32, 93, 288
 János (könyvkötő) l. Joannes a Miskolcz
 Janota, J. 102
 Jansen, Cornelis 64
 Janus Pannonius 322
 Jászi Oszkár 55, 57, 238
 Jean de Bruges (Bondol, Boudolf) 284
 Jemnitz, Alexander 382
 Jemolo, Arturo Carlo 64, 65
 Jenei Ferenc 269
 Jesaia l. Izaiás
 Jeszenák János 13
- Joannes a Miskolcz 95, 96, 97, 101
 Joannes literatus de N. 95
 Joannisz, Konsztandinosz 268
 Jóbóru Magda 383
 Johannes, Obadja 174, 175
 Jociscus, Andreas 316
 Jókai Mór 44, 48, 221, 344, 346, 347
 Jóny János 31, 358
 Joó János 160
 Jósika Miklós 149
 Josippon, D. 296
 József Albo Ikkarinya 296
 Jozsef ben Jakob ha-Bavli 175
 József, I. (magyar király) 11, 12
 József, II. (magyar király) 65, 78—80,
 279, 295, 296
 József (kazár király) 175
 József (nádor) 266, 267, 287, 288, 295
 József Attila 10, 51, 56, 86, 87, 235, 244
 Juda Halévi 175
 Juhász Gyula 235
 Juillard, A. 297
 Julius Caesar 133
 Julow Viktor 361
 Jung, C. G. 252
 Jurié, Šime 328
 Justh Gyula 378, 379
 Justh Zsigmond 216
 Jügel, Karl-Heinz 77
- Kabdebo, Thomas 216
 Kácsándy Terézia 71
 Kacs Kovics Lajos 160, 161
 Kada Elek 43
 Kádár József 172
 Kaffka Margit 225
 Káldy György 30
 Kállai Ernő 381
 Kallesz Albert 146
 Kallós Mózes 366
 Kálmán, I. (magyar király) 192, 304, 307
 Kálmáncehi Sánta Márton 109
 Kalmantseus Basilius 360
 Kálvin János 119, 254, 316
 Kandinszkij, Vaszilij 381
 Kanizsai Orsolya 28, 29
 Kanizsai Pálfi János 120, 121, 124, 125
 Kant, Immanuel 81, 150
 Kaplan, H. G. 83
 Kapossi L. János 151—154, 157
 Kaprinai István 25, 27, 28, 33
 Karavelov, Ljuben 280
 Karinthy Frigyes 86
 Károly K. György 250
 Károly, I. (magyar király) 173
 Károly, I., Nagy (frank császár) 188
 Károly, II., Kopasz (frank császár) 311
 Károly, Merész (burgundi herceg) 284
 Károly József 158
 Károlyi Gábor 374, 375, 379
 Károlyi Gáspár 30
 Károlyi Lajos 276
 Károlyi Mihály 52, 55—58

- Károlyi Mihályné Andrássy Katinka 52
 Károlyi család 270
 Kassák Lajos 86, 379—382
 Katalin, II. (orosz cárnő) 357
 Katona Dienes 162
 Katona Ferenc 87
 Katona István 142, 143, 147
 Kauder, Wilhelm 23, 30, 35
 Kaufmann Aurél 255
 Kaufmann Dávid 174
 Kautsky, Karl 347
 Kazinczy Ferenc 9, 10, 77, 78, 81, 87, 88,
 128, 142, 147, 150, 368, 369
 Kazzay Sámuel 30
 Kecskeméti János 5—8
 Kecskeméti Máté 250, 251
 Kegel, Philipp 262
 Kelecsényi Ákos 289—290
 Kelemen, I., Szent (pápa) 301, 302
 Kelemen, IX. (pápa) 64
 Kelemen, Erneszt, I. Helfy Ignác
 Kelényi B. Ottó 63
 Keler Pál 358
 Kellett, E. E. 207
 Kelp Márton 358
 Kemény Gábor 237, 238
 Kemény János 143
 Kemény Lajos 255
 Kemény Zsigmond 216, 346
 Kempelen Béla 368
 Kerekes György 120, 122
 Kerekes János 45
 Kerényi Ferenc 87—88, 148
 Kerényi Gratia 294
 Keresztúri Ferenc 357
 Keresztury Dezső 242, 243
 Kéri Pál 55, 57
 Kern, F. 312
 Kertész Dániel 237
 Kertész József 164
 Keserű Bálint 115, 171
 Kilián István 61, 171, 172, 361—371
 Kirchner, Joachim 198, 279
 Kirschbaum, Engelbert 284
 Kisch, Egon Erwin 56
 Kisfaludy Károly 142, 149, 270
 Kisfaludy Sándor 81, 142, 144, 147
 Kiss Albert 376
 Kiss Áron 42
 Kiss Ferenc 172
 Kiss István, id. 144
 Kiss István, ifj. 144
 Kiss István (1922—1978) 228
 Kiss Jenő 346
 Kiss József 15, 148, 268—276
 Kiszely István 267
 Kitaibel Pál 72
 Klanczay Tibor 11, 13, 24
 Klustersky, Wilhelm 268
 Klauzál Gábor 276
 Klauzál Imre 276
 Klebelsberg Kuno 343—345, 348—350
 Klee, Paul 381
 Klein, Johann Samuel 26, 35
 Kleinwächter, Johann 334, 336—338, 340
 341
 Klemm, Christian Gottlieb 280
 Klesch Kristóf 358
 Klimó György 25, 60, 63, 93, 97
 Klobusitzky Matild 270
 Klossowski de Rola, St. 252
 Klöss, Jakab 29, 31
 Klöss, Jakab, id. 31
 Knauz Nándor 176
 Koch, Ursula E. 199
 Kocsy Anikó 87—88
 Kóczyány László 170, 171
 Kodály Zoltán 11, 235, 236, 241
 Kodolányi János 233, 235, 237, 239, 241,
 242, 347
 Kojalovics, M. I. 357
 Kókay György 19, 67—69, 77, 81, 127—
 134, 277
 Kolinovics Gábor 36
 Kollányi Ferenc 287, 289
 Kollár Adám Ferenc 36
 Kollár Béla 56
 Koller József 93
 Kollonics Lipót 5, 6
 Komáromi István 365
 Komját Irén 53
 Komjáthy Miklósné 289—290
 Komlós Aladár 238
 Komócsy József 43, 46
 Komoróczy György 367
 Konrád, I. (német-római császár) 311
 Konrád, II. (német-római császár) 189, 306
 Koós Károly 347
 Kopeczky Ferenc 365, 366
 Kopernikus, Mikolaj 64
 Koppány 235
 Koppi, Carolus 25
 Korabinszky, Johannes Matthias 35
 Korais, Adamantes 89—90
 Korbuly György 373
 Kornfeld Zsigmond 225
 Kornis Gyula, 349, 350
 Koroknai Éva, Sz. 138, 139
 Korompay Bertalan 11
 Kosáry Domokos 218
 Kossuth Ferenc 375
 Kossuth Lajos 147, 161, 268, 273, 274, 373,
 374, 378
 Kossuth Lajos Tódor 375
 Kossuth Lujza I. Ruttkay Józsefné
 Kotvan, Imrich 13, 83
 Kotzebue, August Friedrich 148, 149
 Kovachich Márton, György 26, 36, 39, 93,
 96, 142, 147
 Kovács András 170
 Kovács, E[ilizabeth] 63
 Kovács Jánosné 271
 Kovács József 66
 Kovács Kálmán 381
 Kovács Máté 19
 Kovács Sándor, V. 9—19, 32, 33, 121, 293

- Kováts Mihály 148
 Kowach, (G)regorius 94
 Kóhalmi Béla 172, 173
 Kóhegyi Mihály 90—91, 294—295
 Kölcsey Antonia 275
 Kölcsey Ferenc 10, 18, 41, 81, 146, 147,
 268—273, 275, 368
 Köllő Károly 172
 Könyves Tóth Kálmán 45
 Könyves Tóth Kálmán, ifj. 235
 Könyves Tóth Mihály 366
 Köpeczi Béla 1—8, 12, 17, 268
 Köpff Anna 145
 Köpff János György 144
 Körmendy Kinga 175—177, 290—292
 Körner Éva 382
 Kőrösi Böldre Mihály 113, 122, 125
 Krantz, Albert 328
 Krasznay István 173
 Kraus, Georg 264
 Krausz János I. Lublai Krausz János
 Krbec, M. 280
 Kriebel János, 23, 26, 28—32, 39
 Kriesch János 46
 Kristó Gyula 196, 197
 Kropf, Dadanianos Venceslaus 35
 Krónikás (!) 44
 Krúdy Gyula 221
 Kudlák Lajos 381, 382
 Kulcsár Péter 121
 Kultsár István 72, 142
 Kumlik Emil 13
 Kumorovitz, L. Bernát 307
 Kun Pál 167
 Kunigunda (német császárné) 311
 Kunits Ferenc 61
 Kunze, Horst 314
 Kupcsay Felicián 348
 Kupetzky, Jan 27
 Kurze, F. 304, 311
 Kühár Flóris 356
 Kündig (Parcus), Jakob 324, 326
 Kürosz 61, 321

 Labrosse, Cl. 296
 Lackner Kristóf 23
 Lackó Miklós 242
 La Croix, Claude 66
 Ladányi Andor 295
 Ladányi Sándor 117
 La Fontaine, Jean de 149
 Lajos, I. Jámbor (frank császár) 311
 Lajos, I., Nagy (magyar király) 358
 Lajtha László 40
 Lakó Elemér 171
 Lambertini, Prosper I. Benedek, XIV. (pá-
 pa)
 Lampe, Friedrich Adolf 36
 Lamy, Bernard 62, 63, 66
 Landerer János Sebestyén 30, 31, 142
 Landerer Katalin 142
 Langhoff, Wolfgang 56
 Lantos diák I. Szabó Endre
 Lappenbergius, J. M. 311
 Larrea, Jouan 381
 Lasius, Balthasar 315
 Lassú István 365, 366
 László, I., Szent (magyar király) 187,
 304
 László László János 367
 Lászy József 147
 Launay, M. 297
 Laurentius Benjaminus ab Hage 30, 35
 Lautenbachi Manegold 310
 Lázár (deák) 337—340
 Lazius, Wolfgang 320, 338—340
 Le Camus (bíboros) 62
 Leger, Fernand 381
 Lehmann, Paul 263
 Lenglet—Dufresnoy 297
 Lengyel András 40—45
 Lengyel András (unitárius nyomdász) 22
 Lengyel Miklós 118
 Lenhossék Mihály 74
 Leo, IX., Szent (pápa) 190
 Leodvin (bihari püspök) 310, 312
 Lesseps, Ferdinand 200
 Lessing, Gotthold Ephraim 148
 Lévy Zsófia 367
 Lévi, I. 180
 Lichner Pál 35, 118
 Liebig, Justus 216
 Liebmann, Kurt 381
 Liédet, Loyset 284
 Ligeti Lajos 88—89
 Lintzing 31
 Lipót, I. (magyar király) 341
 Lipschitz, Jakoff 381
 Liszickij, El 381
 Liszcai István 360
 Liszcai Mihály 22
 Liszt Ferenc 359
 Liudprand (cremonai püspök) 311
 Livius, Titus 11, 147
 Ljuboszlovjeja 281
 Lochmann, Matthias 29
 London, Jack 290
 Longfellow, Henry Wadsworth 221
 Lopez-Para, Ernesto 381
 Lothar, I. (frank császár) 311
 Lowy, Jacob M. 296
 Lőrinc (deák) 43
 Löw, Johann 263
 Löwy, Raphael 296
 Lublai Krausz János 113, 122, 125
 Lublai Krausz Jánosné 119, 120—122, 125,
 126
 Luca, Andreás 252, 253
 Luciani, G. 297
 Lucius, Ludwig 315
 Lukács György 56, 241, 242
 Lukácsy Kristóf 174
 Luna, F. 297
 Luque, Tomas 381
 Luther Márton 94, 316, 321
 Luykx, Théo 284

- Lükorgosz** 133
Lyell, Ch. 216
- Mac Adam, John** 374
Machet, A. 297
Mackai, Matheus 118
Maconius, Joannes 251
Mácza János 382
Madách Imre 359
Madarassi (cenzor) 68
Madarassy László 42
Madarász József 376
Magyar Mihály 145, 146
Mahérsálálhás-baz 188
Majakovszkij, Vlagyimir 382
Major Márton 22
Major Pál 25, 39
Makai János 22
Makay Máté 118
Makkai János (1905—) 232, 234, 237—239, 242
Makkai Sándor 347
Maklári Péter 119
Makossinyi Mihály 371
Mammachi, Tommaso 64, 66
Manlius, Johannes 39, 352, 355
Mann, Thomas 56, 290, 347
Mansel, John 250
Manuel, Johann 356
Manutius, Aldus 23, 27, 318
Mányoki Ádám 27
Marczali Henrik 221
Mária (magyar királynő) 358
Mária Terézia (magyar királynő) 65, 71, 78, 294, 296
Marinetti, Filippo Tommaso 381, 382
Markhót Ferenc 61
Markó Árpád 9, 11, 13
Markovits Györgyi 51—59, 86—87
Marley, Lord 52
Marlianus, Bartholomaeus 326
Martinius, Matthias 115
Martonfalvi 152, 153
Marx, Karl 86, 215, 241
Mátray Gábor 288, 289
Matthaeides, Samuel 30
Matthias, Flacius Illiricus I. Ilirik, Matija-Vlačić
Mátts Teutsch János 381
Mátyás, I. (magyar király) 27, 28, 48, 93, 111, 112, 248, 282—286, 294, 359
Mátyus István 148
Mauks Jozefin 269, 270
Maupassant, Guy de 347
Mauritius, Georg 252
Mausz Gellért 144
Mayer, Michael 33
Mazal, Otto 285
Mazerolles, Philippe de 284
Meermann, Gerardus 27
Megyeri János 123
Méhes András 42, 43
Méhner Vilmos 41
- Meizler Boldizsár** 146
Mela, Pomponius 323
Melanchthon, Philipp 94, 97, 316
Meletiosz 268
Méliusz Juhász Péter 109
Mencsik, Ferdinánd 251
Menestartfer, Johannes 33
Menradus, Moltherius Augustanus 327
Mercator, Gerardus 339
Měšťan, A. 281, 282
Mesullam ben Kalonymosz 174
Mészáros István 294
Meszléni Márton 22
Metastasio, Pietro 63
Meuche, Hermann 317
Mexia, Pedro 327
Meyer, Johann 381
Mezey László 187
Michelet, Jules 216
Mieth, G. 280
Mihálkovicz József 127
Mihályi Ödön 381
Mihályi Zsuzsa 295—296
Mikes Kelemen 65, 346, 374
Mikes Lajos 221, 224
Miklós Andor 228
Miklóssy János 198
Mikszáth Kálmán 221, 344, 347
Milesz Béla 43, 44
Mill, John Stuart 216
Miller Jakob Ferdinánd 19, 22, 23, 26, 32—34, 39, 228
Millot (abbé) 68, 128
Mindszenti Imre 250
Mindszenty Gedeon 168
Minissi, Nullo 173
Minosz 133
Mišianik, Ján 175
Miskolci 156
Miskolczi Csulyak István 115, 116, 123
Miskolczi Puah Pál 120, 124
Mittarelli, Giovanni Benedetto 82
Mizzidrog (vend fejedelem) 305
Mlinarovich, Elias 31
Moholy-Nagy László 55, 57, 379, 382
Mokry Benjamin 363, 365, 366
Molière, Jean-Baptiste 148
Molina, Lodovico 64
Molnár Benedek 116
Molnár Ferenc 220—229
Molnár János 65
Molzahn, Johannes 381
Mondrian, Piet 382
Montarini 64
Montes, Eugénio 381
Mónus Illés 53
Móricz Zsigmond 221, 232, 235—237, 241, 245, 346
Morton, Th. 157
Morvay Gyula 243
Mosdóssy Imre 45
Moses Maimonides 175
Mossóczy Zakariás 29

Moureau, F. 297
 Mózes (diák) I. Gaál Mózes
 Muratori, Lodovico 61, 63, 64, 66
 Mussolini, Benito 52, 234
 Muther, Richard 314
 Müller Jakab 143
 Mürr, Günther 381
 Mystiwoi (vend fejedelem) 305

 Nabukodonozor (babiloni király) 196
 Nádasdy Tamás 28, 29
 Nádasi János 361
 Nagy Gyula 375
 Nagy József 163
 Nagy Lajos 90, 168
 Nagy Lajos (1828—1910) 168
 Nagy Lajos (1883—1954) 87
 Nagy Marcell 360
 Nagy Margit, B. 170
 Nagy Miklós 206, 209, 217
 Nagy Péter 224, 225
 Nagy Sándor 168
 Nagy Sándor, K. 44, 45
 Nagy Zsoltné 172—173
 Nagyidai Ernő 244
 Naogeorg, Thomas 318
 Napóleon, I., Bonaparte 147, 148
 Naszályi B. István 153, 154, 157
 Nausea, Friedrich 320
 Négyesy László 9, 13, 17
 Nejedly, Z. 102
 N[émedi] L[ajos] 370
 Nemes György 218
 Nemesnépi Dániel 119
 Németh Andor 381
 Németh G. Béla 218
 Németh István 268—276
 Németh János 19
 Németh S. Katalin 171
 Némethi Mihály 22
 Nepos, Cornelius 30, 147
 Neruda, Pablo 56
 Neuber, W. 279
 Neumeister, Ingeburg 317
 Nisszim b. Jákob 180
 Nógrádi László 45
 Nógrádi Pap Gyula 45
 Noris, Enrico 65
 Nottenstein János 142, 266
 Novák László 163
 Nyíró József 347
 Nyulasz Ferenc 148

 Obsopoeus, Vincentius 248, 324
 Oelhafen, Christoph 249, 250
 Oláh Gábor 221, 225
 Oláh Miklós 292
 Olearius, Johann 262
 Olivarius, Valentinus 323
 Onadi Szűcs György 250
 Opitz, Martin 252
 Oporinus, Johannes 314, 317—322, 324,
 327

Orieska István 147
 Orochovius, Stanislaus 327
 Orseolo Péter 187
 Orsi, Giuseppe Agostino 64
 Ortutay Gyula 47
 Otruba, G. 63
 Ottó, I., Nagy (német-római császár) 188
 Ottó, III. (német-római császár) 305, 311
 Otto comes 307
 Oud, Jean Jacques Pierre 382
 Ovidius, Publius Naso 250

 P. Magister I. Anonymus
 Paep, Johann 85
 Paksi János 119, 124
 Pál, Szent (apostol) 4
 Pál, I. (orosz cár) 266
 Palacky, František 147, 216, 282
 Palasovszky Ödön 87
 Palásthy Marcell 45
 Páldi István 22
 Pándi Pál 24
 Pálincás László 173
 Palóczy László 363
 Palotás Fausztin 42
 Palugyay Imre 147
 Panedas, J. Rivas 381
 Pap Ignác 75
 Papa, Joh. Christian 357
 Pápai Páriz Ferenc 26
 Papp Gusztáv 109, 110
 Papp László 101
 Paracelsus, Philippus Aureolus 315
 Parcus, Jakob I. Kündig, Jakob
 Pareus, David 117, 120, 250
 Pásztor József, M. 86
 Patachich Adám 60
 Patachich, Joseph 147
 Patai János 114, 119, 124
 Pataki Mihály 22
 Pataki Sámuel 22
 Pataky Dénes 37
 Patay Pálné 329—342
 Patay Sámuel 69, 71
 Pater, Paul 27
 Pathai István 123
 Pauler Gyula 194
 Pauszaniusz 321
 Pavercsik Ilona 254—266
 Pavlovna, Anna 266, 267
 Paxi János 114
 Pázmány Dénes 374
 Pázmány Péter 1—8, 30, 60, 112, 346
 Peéry Rezső 243
 Péczeli József 78, 362
 Pécseli Király Imre 119
 Péli S. István 119, 123—125
 Pellechet, Marie 82
 Pellican, C. 157
 Perrier, L. 297
 Petelei István 346
 Péter (magyar király) 188—187, 299—300,
 303, 305—306, 308—312

- Péter, Damiani 312
 Péter (fráter) 176
 Péter András 228
 Péter Jenő 228
 Pethe Ferenc 143
 Petőfi Sándor 10, 48, 146, 232, 271, 344, 346
 Petrichevich Horváth Lázár 365, 366
 Petrik Géza 23, 42, 46, 357, 360
 Petrő S. Sándor 102
 Picabia, Francis 381
 Picasso, Pablo 381
 Pietsch, Paul 356
 Pigay Antal 275
 Pikler Blanka 173
 Piscator, Johann 115
 Platter, Thomas 315
 Piazza, Benedetto 66
 Plinius, Gaius Caecilius Secundus 147
 Podhradzky József 33
 Podmaniczky Frigyes 379
 Podmaniczky József 78
 Pogány Péter 40, 47
 Polain, Marie-Louis 82, 83
 Poljanski, Virgil 382
 Pollux, Julius 323
 Polónyi Géza 375
 Poór János 278—282
 Porcsalmi András 154
 Poroszlay Frigyes 366
 Pósa Lajos 43
 Pósaaházi 154
 Pouget, Aimé 62, 67
 Pound, Ezra 381
 Pozsaaházy Miklós 23
 Pray György 25, 142, 147, 150
 Pražak, J. 177
 Preckenfeldt Ferenc 360
 Prém József 46
 Prohászka Ferenc 165
 Prohászka Ottokár 346
 Pruisz János I. Filipec János
 Ptolemaiosz 321
 Pulszky Ferenc 216
 Puni, Ivan 382
 Püthagorasz 320

 Queck, Paul 315
 Quesnel, Paschsius 65
 Quetèlet, A. 216

 Rabanus Maurus I. Hrabanus Maurus
 Ráday Gedeon 32
 Rádlitz, Ferd. Joan. 27
 Radnóti Miklós 87
 Radó Polikárp 356
 Radocsay Dénes 284
 Radoicsics Dömötör 148
 Rados K. Béla 234, 235, 237, 238, 244
 Ragályi József 362, 363
 Rajcsányi Károly 87
 Rajeczky Benjamin 100, 110
 Rajk László 56

 Rájnis József 81
 Rákóczi Ferenc, II. 1, 10—12, 15—18, 44, 48, 362
 Rákóczi György, I. (erdélyi fejedelem) 358
 Rákóczi Julianna 4—8
 Rákóczi család 5
 Rakodczay Pálné 44
 Rákosi Viktor 225
 Rakovszki, Georgi Sztojkov 280
 Rakovszky Dániel 69—71, 361—370
 Rakovszky Sámuel (R. Dániel fia) 364
 Rakovszky Sámuel (R. Dániel unokája) 367
 Rakovszky Sándor 364
 Rakovszky Terézia 364
 Ransanus, Petrus 29
 Ranschburg Gusztáv 220
 Rapaeces I. Mehérsálálhás-baz
 Rát Mátyás 77, 78, 79, 81
 Ratdolt, Erhard 85
 Ráth György I
 Ráth József 290
 Rátkai György 118
 Ravius, Matthias 22
 Ray, Man 381
 Reichling, Dieericus 85
 Reif, S. 180, 181
 Reimmann, Friedrich 27
 Reinalter, H. 280
 Rem, Georg 122
 René, Anjou 284
 Renn, Ludwig 54
 Reymont, Włodyslaw Stanislaw 347
 Rezik, Johannes 30
 Rhédei Ferenc 69
 Rhédei János 69, 71
 Rhédei Lajosné 71, 72
 Rhédei Mihály 69
 Rhédey Lajos 364
 Rélat, P. 296
 Révai József 56
 Révai Miklós 80, 128, 142, 144, 150
 Révay Simon 343
 Ribay György 26, 32, 34, 39
 Ribinyi, Johannes 35
 Richelieu, Armand-Jean du Plessis de 80
 Ries István 53
 Rietz, H. 281
 Rihelius, Theodosius 316
 Rim-Kovács József 361
 Rimay János 266
 Rippl-Rónai József 226
 Rivas, Humberto 381
 Rivius, Johannes 327
 Robertson, Vilhelm 366
 Roht, Rudolphus 357
 Rolland, Romain 54
 Romulus 133
 Rónai Horváth Jenő 13
 Rónai Zoltán 53
 Rotarides, Michael 27
 Rotschild, A. 200
 Rottenbiller Lipót 147
 Rotterdami Erasmus I. Erasmus

- Royer Ferenc 21, 23, 30, 142
 Rozgony Sándor 364
 Rozsnyai János 30
 Rozsondai Mariann 138
 Röhling, Horst 89—90
 Rövid Vozáry Gyula 44
 Rudnay Gyula 236
 Rudnyánszky Gyula 43, 44, 46, 49
 Rudolf, I. (magyar király) 37
 Ruffini, F. 64
 Rupp Jakab 147
 Rupp János 73, 74
 Rupp Kornél 220, 221
 Russolo, Luigi 381
 Ruttkay Józsefné Kossuth Lujza 376
- Sajóssy Alajos 168
 Salacz Pál 373
 Salamon 4
 Salamon ibn Gabirol 175
 Salmonowicz, St. 279
 Samareus, Johannes P. I. Samarjai P. János
 Samareus Patko Thomas I. Samarjai Patkó
 Tamás
 Samarjai P. János 116, 119
 Samarjai János 122, 124, 125
 Samarjai Máté János 117, 119, 120
 Samarjai Patkó Tamás 118, 119
 Samassa (egri érsek) 377, 378
 Sambucus, Joannes I. Zsámboki
 Sámson 284
 Samuel ben Aron 175
 Samuel ha-Nágid 175
 San-Saor, Luciano Le 381
 Sandini, Antonio 66
 Sándor István 25, 40
 Sándor László 244
 Sándor Pál 154
 Sandrart, Jacob 339
 Sanson, Nicolas 341
 Sári Lajos 367
 Sári Pál 119
 Sárdi Sámuel 31
 Sárdi Margit, S. 356—361
 Sárosi Gyula 275
 Sartori, Josef 355
 Saubert, Johann 82
 Savanarola, Michael 148
 Scalich Pál 322
 Schaffer, August 147
 Schäffer, Wilhelm 146
 Schaller, Helmut 89—90
 Schams, Franz 147
 Scharsius Tamás 359
 Schechter, Salamon 174, 180
 Schedel Ferenc I. Toldy
 Schedius Lajos 34, 77, 282
 Scheiber Sándor 174—175, 179—185, 296
 Schelling, Friedrich W. J. 149
 Schick, Móse 296
 Schiffbaumer, Matthias 171
 Schiller, Johann Ch. 148, 149, 221, 280
 Schirmann, J. 179, 180
- Schlegel, Friedrich 150
 Schlemmer, Oskar 382
 Schmal, Andreas 29, 30
 Schmeizel Márton 358
 Scholtz, Christoph 29
 Scholtz, Thomas 31
 Schordann Zsigmond 371, 372
 Schöpfl-Merei Ágoston 74, 75
 Schöpflin Aladár 228, 229
 Schoepflin, Johann Daniel 27
 Schrand Ferenc 72
 Schreyer, Lothar 381
 Schröder, Rudolf Alexander 148
 Schulek Tibor 109, 110
 Schultheisz Emil 72
 Schultz, Daniel 29, 31
 Schultz Ignác 57
 Schupanzigh, Andreas Fridericus 61
 Schwantner János György 33
 Schwartzner, Márton 147
 Schwartz Sándor 164
 Schwitters, Kurt 381
 Sriver, Christian 262
 Scultetus, Abraham 113, 125
 Scupault, Philippe 381
 Sebesi Dezső 237
 Sebestyén Kálmán 171
 Sebestyén Sándor 167, 168
 Sebők Gyula 376
 Seeliger, G. 187, 311, 312
 Sefesik Ferenc 344
 Segal, M. Z. 180
 Seghers, Anna 56
 Segneri, Paolo 66
 Seivert, Johann 36
 Seivert, Samuel 36
 Sellő János 53
 Semmelweis Ignác 75
 Semmelweis, Karl 356
 Sendivogius 252
 Seneca, Lucius Annaeus 132
 Seress Imre 43
 Serry, Giacomo Giacinto 65
 Severini, Gino 381
 Severini, Marcus 31
 Seyffert, Wolff 358
 Sforza Pallavicino, Pietro 66
 Sfrondrati, Celestino 66
 Sgard, Jean 296, 297
 Shakespeare, William 148, 149
 Shaw, Bernard 290, 347
 Sibirik Miklós 362
 Siderius János 123
 Sigray Pál 374
 Silagi, Gabriel 196, 197, 299
 Silber, Eucharius 248
 Simándi Bodó Mihály 122, 125
 Simándy Pál 235
 Simon Andor 236
 Simonchiez Ince 22—24, 32, 36, 37, 39
 Sina Simon 200
 Sinclair, Upton 54
 Singerinus, Johannes 28

- Sipos Gábor 170, 171
 Sixtus, IV. (pápa) 248
 Sixtus Argentinensis 27
 Soarius 266
 Solohov, Mihail 290, 347
 Soltész Zoltánné 282—286, 314—328
 Solymossy Pál 165
 Solymossy Sándor 43
 Somlyói Tóth Tibor 373—379
 Sommervogel, Carlos 66
 Somogyi Béla 54
 Somogyi Pál 54
 Somogyiné 117, 122, 125
 Somosújfalvi Érsek Péter 116
 Somssich László 343
 Sonnenfels, Joseph von 280
 Sopko, Julius 175—177
 Spangenberg, Wolfhart 262
 Speede, Iohn 339
 Spengemann, Christoph 381
 Spielenberg Sámuel 24
 Spinoza, Baruch 296
 Spira György 215, 373
 Spolarich Márton 11
 Srnensky, Matthias 30
 Stáhly Ignác 74
 Stancaro, Francesco 323, 327
 Stegman, Josua 262
 Steinhofér Károly 173
 Steinhübel, Georg 254—266
 Steinmann, Martin 315—322
 Stella, Michael Martin 315
 Stessel Lajos I. Szelényi
 Stier, Martin 336, 339, 340
 Stillwell, Margaret Bingham 83
 Stipsits Alajos 37
 Stoll Béla 19, 113—115, 361
 Strauss, D. 216
 Strauss, Jacob 356
 Strehlke, E. 188
 Streibig József 23
 Strohmayer Ignác 145
 Stummvoll, Josef 384
 Suhl, Ludwig 82
 Swift, Jonathan 347
 Sylvester János 19, 23, 28, 29, 320
 Szaák Lujza 44
 Szabó Dávid 142, 150
 Szabó Dezső 232, 236, 237, 243—245, 346
 Szabó Elek 165
 Szabó Endre 44
 Szabó Ervin 172
 Szabó József 165
 Szabó József, S. 366, 367
 Szabó Károly 1, 34, 35, 117, 119, 121, 157, 321, 323, 352, 361
 Szabó Miklós 170
 Szabó Sándor 278
 Szabó Tamás 45
 Szabó T. Attila 69
 Szabolcsi Miklós 235, 244
 Szacs vay Sándor 77
 Szakasits Árpád 87
 Szalády Antal 160
 Szalai Emil 227
 Szalay László 273
 Szamborszkij, Andrej 267
 Szántó Tibor 317
 Szarvasi Margit 60
 Szász Béla 56
 Szász Károly 209
 Szász Zoltán 234, 239—241
 Szathmárnémeti Pap István 23
 Szatmári Pap Sándor 22
 Szauder József 61, 370
 Széchényi Ferenc 11, 24, 129, 158, 287, 329, 334
 Széchényi István 161, 276
 Szecskó Károly 163—169
 Szegedi András 120, 121, 125, 126
 Szegedi Anna I. Lublai Krausz Jánosné
 Szegedi Gáspár 113, 118—121, 124, 126
 Szegedi György 114, 120, 121, 125, 126
 Szegedi István 121, 125
 Szegedi Lajos 109
 Szegedi Márton 114, 117, 120, 122, 124
 Szegedi Mihály 114, 121, 122, 125, 126
 Szegedi Rudolf 120
 Székely István 109
 Szekfű Gyula 349
 Szelényi Ernő 373
 Szelényi Lajos 371, 372
 Szelestei N. László 19—39, 93—99, 100, 111
 Szelle Béla 19, 34, 88—89
 Szely György 360
 Szemere László 364
 Szemere Miklós 275
 Szemere Pál 270, 273—275, 368
 Szemző Piroska, D. 384
 Szezezi Kertész Mihály (Ábrahám) 22, 30
 Szezezi Lukács 118
 Szenci Molnár Albert 13, 113—120, 122—124, 126, 156, 252, 253
 Szendrei Janka 100, 101, 110, 177, 290—292
 Szentágothai János 317
 Szentgyörgyi József 369
 Szentiványi Josepha 370
 Szentiványi László 21
 Szentmarjay Imre 364
 Szent-Mártoni Bodó János 357
 Szentmihályi János 278
 Szentpétery Imre 190
 Szepsi Csombor Márton 121, 122, 126
 Szepsi Mihály 117, 123—125
 Szerémi György 109
 Széll Farkas 368, 369
 Széll Kálmán 379
 Szigeti István 91
 Sziklay László 279
 Szilády Károly 165
 Szilágyi Ferenc 158—160
 Szilágyi István 153
 Szilágyi János 163
 Szilágyi János György 115

- Szilágyi Sándor 344
 Szilvásújfalvi Anderkó Imre 156
 Szimonidesz Lajos 34
 Szini Péter 43
 Szinnyi József 5, 153, 160, 165, 167, 269,
 277, 357—360, 366, 367, 370
 Szladits, Charles [ifj.] 90
 Sznopcesek 266
 Szokolay Béla 235
 Szomaházy István 45
 Szombathy Viktor 240
 Szóke István 52
 Szöllőssy Mihály 167, 168
 Sztáray Kristóf 364
 Sztripszky Hiador 1
 Szűcs István 366
- Tábori Róbert 43
 Tacitus, Publius Cornelius 147
 Takács Béla 69—72
 Taksonyi Rác Péter 114, 116, 117, 124
 Tamani, Giuliano 84
 Tamás, Szent I. Aquinói
 Tamási Aladár 55—57
 Tamási Áron 347
 Tamburini, Pietro 65
 Tanárki János 366
 Tánцер Lilla 275
 Tanczos István 94
 Tanucci, Bernardo 64
 Tarnai Andor 24
 Tarnóczy (ügyvéd) 118
 Tasi József 230—247
 Tasner Antal 276
 Tatai Sámuel, P. 360
 Tatlin, Vlagyimir 382
 Tavernier, Jean de 284
 Taxoni, Petrus 118
 Telegdi Miklós 102, 108, 221
 Telegdi Pap Sámuel 15, 16, 22
 Telckessy István 61
 Teleki István 69, 71
 Teleki József 294
 Teleki László 71
 Teleki Sámuel 24, 33, 158—160
 Télemakhosz 268
 Temesvári János Ignác 361
 Temesvári Pelbárt 93
 Terjék József 88—89
 Terracini, Umberto 54
 Tertina Mihály 33
 Thaisz András 127
 Thälmann, Ernst 54
 Thaly Kálmán 12, 13
 Thiedricus herceg (örgróf) 304
 Thieme, Ulrich 315
 Thietmar (merseburgi püspök) 187, 304, 311
 Thirring Gusztávné 221
 Tholnai Garai János 153
 Tholnai K. János 153
 Thorer, Alban 324
 Thornwächter, Anton 35, 39
 Thököly Imre 16, 341, 362
- Thuküdidész 318
 Thuri Anna 120, 124
 Thuri Pál 253
 Thury Etele 153
 Thuróczy János 28, 85, 359
 Timár László 317
 Tinto, Alberto 83
 Tisza Kálmán 201, 218, 375
 Tito, Jozszip Broz 58
 Tiziano, Vecellio 317
 Tobia ben Mose 174
 Toepke, Gustav 117, 119, 122, 123
 Toldy Ferenc 73, 74, 146, 270, 274, 371,
 373
 Tolnai Dáli János 151—157
 Tolnai István 155, 156
 Tolnai Lajos 42, 43, 45, 46
 Tolsztoj 290, 347
 Tolsztoj, Alekszej 56
 Tomcsányi Adám 72
 Tompa Mihály 41, 43, 44, 146, 147
 Tomyris (massageta királynő) 61
 Tonk Sándor 170
 Torkos József 28
 Torre, Guillermo de 381
 Torstensohn, Leonhard 358
 Tosini, Pietro 64
 Tossanus, Daniel 123
 Tótfalusi Kis Miklós 15, 16, 22, 26, 72
 Tóth Aladár 295
 Tóth Dezső 10, 11
 Tóth István 163
 Tóth Sámuel 153
 Tournely, Honoré de 66, 67
 Tökés László 356
 Tömörkény István 225, 346
 Török János 160, 161
 Török Mihály 30
 Török Sára 173—174
 Trattner János Tamás, ifj. 142
 Trattner János Tamás, id. 142, 165, 280
 Trattner Lukács 165
 Trattner Mátyás 142
 Trattner, Thomas I. Trattner János Tamás,
 id.
- Traugott, Krug Wilhelm 366
 Trausch, Joseph 35
 Trefort Ágoston 40, 41
 Trenard, L. 297
 Trillmich, W. 187, 189, 190, 193, 305, 309,
 311
 Trócsányi Zsolt 17
 Turányi Kornél 72, 160
 Turgenyev, Ivan 347
 Turnowski (Turnovius), Johannes 252
 Tüirsch, Johann David 31
 Tyihonov, Nyikolaj 56
 Tzara, Tristan 381
- Újfalusi Pál 43
 Ulászló, II. (magyar király) 93, 97, 100
 Unverderben Amália 149
 Urváry Lajos 374

- Váci Pap András 157
 Váczy János 369
 Vadász Miklós 221
 Vajai Vay László 366
 Vajda Sándor 241, 242
 Válaszúti (Szilvási) András 22
 Válaszúti György 171
 Valcarengi, Paul 148
 Valenziani, Enrichetta 83
 Valla, N. 318, 324
 Valsecchi, Antonio 65
 Vámbéry Rusztem 55—57
 Ványai Illés 114, 119, 124
 Váradi Antal 42, 43, 46
 Váradi Farkas Gergely 123
 Váradi Sternberg János 12
 Varga Árpád 170
 Varga Imre 15, 19
 Varga József 54
 Vargha Gyula 42
 Varjú Elemér 283
 Várkonyi Ágnes, R. 9, 12, 16, 17
 Varró István 56
 Varsányi Gyula 43
 Vásárhelyi Baba Ferenc 361
 Vásárhelyi Judit 115, 356
 Vata 196
 Vay Dénesné 13
 Vay Miklós 69, 71
 Vazul 312
 Vécei Irén 220, 222
 Vécei István 23
 Velechinus István 118, 121, 125
 Veneziani, Paolo 83
 Vér Andor 55, 56
 Vercors (Jean Bruller) 56
 Vérei József 374
 Veres Péter 87, 347
 Veresegyházi István 22
 Veresegyházi Szentyel Mihály 22
 Veresmarti Mihály 116—118, 123
 Veress Endre 360
 Vergerio, Pietro Paulo 327
 Vergilius, Publius Maro 188
 Verne Gyula 221
 Veronio, Francesco 66, 67
 Verseghy Ferenc 78, 142
 Versényi György 44
 Vértes Marcell 51
 Vértesy Miklós 278
 Veselius Bruxellensis, Andreas 317
 Veszprémi István 363
 Vetési László 45
 Vierhaus, Rudolf 77
 Villani, Giuliana Sciascia 83
 Vilmányi András 360
 Virág Benedek 142, 150
 Visscher, Nicolaus 341
 Vitéz János 28
 Vitkovics Mihály 127, 142, 144
 Viva, Domenico 66
 Vogt, K. 215
 Voinovich Géza 348
 Voit Krisztina 220—229
 Voit Pál 62
 Voltaire, François Marie Arouet 128, 150
 Vozári Rövid Gyula deák I. Rövid Vozáry Gyula
 Völgyesi Pap Pál 154
 Vörös Károly 215
 Vörösmarty Mihály 10, 11, 18, 41, 48, 73, 146, 147, 149, 269—275, 344, 346, 348
 Vramec, Antun 356
 Vrelant, Willem 284
 Vulpius, Christian August 148
 Wachter Dávid 75
 Wagner, Carolus 24
 Wagner Gergely 22
 Wahrmann József 375
 Waitz, G. 187, 311, 312
 Walden, Herwarth 381
 Wallaszky Pál 19, 21, 26—29, 32, 39
 Walter von Chatillon 253
 Walther, Hans 253
 Wandruszka, Adam 63
 Wauer, William 381
 Weber, Otto 356
 Weber Simon Péter 19
 Weil, F. 297
 Weingand János Mihály 144
 Weisse, M. 103
 Wekerle Sándor 375
 Welke, M. 279
 Werbőczy István 28
 Wesselényi Miklós 270, 273, 274
 Westhusius Thuringus 357
 Wich Béla 121
 Wigand, Otto 281
 Wilde, Oscar 290
 Wildner Ödön 224
 Windisch Éva, V. 36
 Windisch Károly Gottlieb 78
 Winship, George Parker 83
 Winter, Eduard 60
 Winter, Robert 315, 323
 Winterl Jakab 72
 Wipo 311
 Wist, Kaspar 255, 261, 262, 266
 Witasse, Charles 67
 Wlassics Gyula 172
 Wojtowicz, J. 281
 Wokál, Dorothea 35
 Wokál, Venceslaus 35
 Wolff, Jakab 263
 Xenophon 321, 322
 Yadin, Yigael 179, 181
 Yeivin, I. 180
 Zaccaria, Francesco Antonio 66
 Zádor György 270
 Zal, Joannes 95
 Zalánkeményi János 360
 Zalkai, Thomas 95
 Zapf, Georg Wilhelm 82

- Zavira, J. 267
Závodszy Levente 304, 307
Zemplén Jolán 154
Zichy Rafaelné 343
Zigány Árpád 221
Zilahi László 381
Zilahy Lajos 347
Zilai Sámuel 9
Zinth (Zündt), Matthias 338, 339
Zlabinger, Eleonore 61
Zola, Émile 347
Zolnai Béla 60, 61, 63, 66, 67, 173, 270,
271
Zolnai Klára 285
Zoltán József 268
Zoványi Jenő 117, 152, 153
Zrínyi Ilona 5, 6, 7, 362, 365
Zrínyi Miklós (1620–1664) 11, 13, 16–18
Zrínyi Miklós 44, 48, 60
Zwingli, Ulrich 316
Zsámboki János 176, 294, 321–323, 340,
341
Zsaskovszky Endre 166, 167
Zsigmondy Árpádné 352–356
Zsilinszky Mihály 118
Zsolt Béla 87

Pázmány Imádságos Könyve mint udvarlás tárgya

1689-ben a következő címmel jelent meg Pázmány Imádságos Könyve: **IMADSAGOS KÖNYV, MELLYET IRT, PÁZMANY PETER, A' BOLDOG EMLEKEZETÜ CARDINAL ES ESZTERGOMI ERSEK. NYOMTATTATOT** Hetedfzer. NAGY-SZOMBATBAN Az ACADEMIAI BÖTÜKKEL M.D.C. LXXXIX. Elzt.

Közismert, hogy Pázmány 1606-ban Grácban jelentette meg először *Keresztyeni imádságos koenyv* címen ezt a munkát¹, amelynek rendkívül nagy sikere volt nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok körében is.² Az előbb idézett hetediknek mondott kiadásról már Szabó Károly megállapította, hogy tulajdonképpen a kilencedik kiadás, hiszen 1689 előtt nyolc kiadás napvilágot látott.³ Szabó a pesti kegyesrendi könyvtárban találta meg az 1689-es kiadást, Hellebrant Árpád a prágai egyetemi könyvtárban levő példányt írja le,⁴ ennek és a Ráth György könyvtárában talált példány alapján⁵ sorolja fel a példányokat Sztrypszky Hiador.⁶ Úgy tűnik ilyen körülmények között, hogy a kilencedik kiadást ajánlotta a „könyvnyomtató” Rákóczi Juliannának.

Cikkem tárgya ez az ajánlás, amelynek tudomásom szerint eddig senki nem tulajdonított különösebb jelentőséget. Pedig megérdemli a figyelmet. II. Rákóczi Ferenc, amikor 1695-ben a bécsi udvarhoz fordult, hogy az adja meg számára a birodalmi hercegi címet, érvei között megemlíti, hogy nővérét fejedelmi címmel illették azután is, hogy a családot Bécsbe vitték. Bizonyíték erre az az imádságos könyv, amelyet a jezsuiták adtak ki „az egyik ausztriai nyomdában” nővéreinek ajánlva.⁷

Valóban, a dedikáció így kezdődik: „A' MELTOSAGOS RAKOCZI JULIANA FEJEDELEM Kifs Afzfzonyhoz.” Szövege a következő:

Ritka madár helyett, hogy hirét hallotta Nagyságodnak, már régen kivánta: és hogy jövetelét fülhegyvel hallotta; fzeméllýében látni annál inkább ohajtotta: a' mint hogy elérkezésében kedvelffen vette, lzivefffen látta; üdvözelve áldotta a' Királyi, sőt Császári Felsegek fzfűlő Dajkája, híres BÉCS-VAROSA Nagyságodat: hogy azzal nem annyira

¹ RMK I. 403.

² Vö. *Gajkó István: A XVII. század katolikus imádságirodalma*, Budapest, 1936. és *Holl Béla: Anyanyelvünk, imádságunk*, Vigilia, 1957.

³ MKsz 1878, 317.

⁴ MKsz 1898, 58.

⁵ Ak. Ért. 1905, 589.

⁶ SZTRYPSZKY Hiador: *Adalékok Szabó Károly: Régi magyar könyvtár c. munkájának I—2 kötetéhez*, Budapest, 1967. 216.

⁷ A birodalmi hercegi címmel kapcsolatos eljárás iratai az Országos Levéltárban 1956-ban elpusztultak, a másolat a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában Ms 4967.

A' MELTOSÁGOS
 RAKOCZI
 JULIANA FEJEDELEM
 Kís. Aszszonyhoz.

Itka madár helyett, *hogy hi-
 réi hallotta Nagyságodnak, már
 régen kívánta: és hogy jövedelét föl-
 hegyet hallotta; személyében látni
 annál inkább okajtotta: a' mint hogy el-érkezé-
 sében kedvesen vette, szívessen látta; hárszélvén
 áldotta a' Királyi, sőt Császári Felsőgek szülő Daj-
 kája, híres BECS-VAROSA Nagyságodat;
 hogy azal nem annyira Czimeres Paclirtái,
 mint földi Paradicsom madarai kívánatos kalit-
 kájában foghatná Ritka Madarát; vagy inkább
 szerelme kebelében fogadhatná, kapcsolhatná a'
 Méltóságos FEJEDELEM Kís. Aszszonyt,
 RAKOCZI JULIANAT. Nem ok-
 nélkül alitván ama mennyei Jegyes, szűzek Völe-
 gényre szerelem énekében említett Ritka Madá-
 ron,*

X 2

Istennek kedves, s embernek bafzuos; de jövenél
 ti józab kézből nyújtak, annál kedvesb, annál
 bafzuosb; azért Szeni Pál is mikor az imádságra
 int, azt írja fel, hogy ti józra fel-emelt kézzel in-
 mádkozzunk, és dicfírjük az Urat.

Mivel pedig a Jován tulajdonsága az, hogy má-
 sokkal, számokkal közdölje magát; azért nem akar-
 ta Nagyságod oly magányosnak lenni még Isten-
 nyújtani szokott sere járátát, Gyakor áttatóságát is
 (abban bizonyos minden jónak fundamentumát.)

Hanem hogy egész Magyar Nemzetével láttathatnék
 egy szívet, lélekkel bathatóban többekkel, ezekkel,
 szegény Hazájának meg-teremtő régi bölcsőségért I-
 stent imádni; amaz Uti társ nevű könyvecské után
 vette elő a bölög emlékeztető Magyar KARDINAL,
 PAZMANY PETER, ESZIERGOMI ERSEK
 írta Imádságos könyvét, és most ujabbban ki-nyomatá-
 tatta. A miért noha bőven vélti Isten Áldását Nagy-
 ságod, mind azon-áttal az én kreátságom mind ma-
 gam, s mind egykú elemem egyet érő egész Országos
 Magyar Nemzet képében az; hogy valamit abból jár-
 vessen kár Nagyságod magának, vagy misfoknak, min-
 denekét meg-nyerjen. Ehesse Isten Nagyságodat sere-
 rencséljen sok százasos szentökig Országunknak éle-
 végére.

Nagyságodnak Leg kisseb Szolgája

A' Nagyszombati könyv-nyomató,

AZ

X 3

ron, egy Galambon: una est columba cant.
 6. jelenetini Nagyságodat. Abol é mái na-
 pigan is nem csak mini régi Edstül vett FEJE-
 DELMI vérnek, Méltóságos Nemzetnek;
 hanem inkább, ritkább öddé ebbt meg ért okos szép
 Elmének, nagy okosságú szűznék véle egyzött
 nevelkedő Istenes ritka szép erkölcset, dnygalt ár-
 zatlansággal tündökös életét. Szem kívánó, szív hó-
 diró, tekintetes magy viselését; lelkét élesztő kegyes
 nyájias b-izéletét; (hogy tudva ne emlísem, a mi-
 nek mind ezek csak külső jelei) ritkán látott, s
 ballot lelké buzgó áttatóságát; álmétközve csudálgya.

Nem csudállgya; de sobajtya a Magyar
 Nemzet, mert feizkében költ Madarát, Nagy-
 ságodat; nem csudállgya az ő Madarának, Ga-
 lambjának Egben járó szemeit, Nagyságodnak
 szempontjait szemmel látott Istenes szép áttatóságait;
 természeté tulajdon-ágait; azok által remélvén to-
 váb is Istennek sejtére bőv áldáit; tudván azt jól,
 hogy: Pietas ad omnia utilis; promissionem
 habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. I Tim.
 c. 4. v. 8. Az Isteni útjetelet mindenebre hajz-
 nos, igirete krón a mofoni, és a kővetkezendő élet
 felől. Igen jól tudván azt is, hogy szép ugyan az
 Arany alma, de mennél tekinteteseb kézből véte-
 tik; annál kekketeseb. Így az Isteni útjetelet is
 Isten-

Czimeres Pacfirtái, mint földi Paradicsom madarai kívánatos kalitkájában foghatná Ritka Madarát; vagy inkább Izerelme kebelében fogadhatná, kapcsolhatná a' Méltóságos FEJEDELEM Kifs Afzfonyt, RAKOCZI JULIANAT. Nem ok nélkül alitván ama menyeyei Jegyes, Izüek Völegénye Izerem énekében említett Ritka Madáron, egy Galambon: una est columba cant. 6. jelentetni Nagyságodat. Ahol e' mái napiglan is nem csak mint régi Eöftül vett FEJEDELMI vérnek, Méltóságos Nemzetnek; hanem inkább, ritkáb üdö előtt meg ért okos szép Elmének, nagy okofságu Izüznek véle együütt nevelkedő Iftenes ritka Izüp erkölcsét, Angyali ártatlansággal tündöklő életét; Izem kívánó, Izüv hódító, tekintetes maga vifelését; lelket élelftő kegyes nyájás befzédét: (hogy tudva ne említsem, a' minek mind ezek csak külső jelei) ritkán látott, s' hallot leki buzgó átitatolságot: álmétkodva cfudállya.

Nem cfudállya; de sohajtya a' Magyar Nemzet, mert fézfzében költ Madarát, Nagyságodat; nem cfudállya az ő Madarának, Galambjának Egben járó Izezeit, Nagyságodnak naponként fzemmel látott Iftenes Izüp átitatolságát; termézfete tulajdonságát; azok által remélvén továb-is Iftennek fejére bőv áldáfit: tudván azt jól, hogy: Pietas ad omnia utilis promiffionem habens vitae, quae nunc est, et futurae. I. Tim. c. 4. v. 8. Az Ifteni tífztelet mindenekre hafznos, igirete lévén a' moftani, és a' következendő élet felől. Igen jól tudván azt is, hogy Izüp ugyan az Arany-alma, de mennél tekintetesb kézből vétetik; annál kellemetesb. Igy az ifteni tífztelet is Iftennek kedves, s' embernek hafznos; de mennél tífztább kézből nyújtatik, annál kedvesb, annál hafznosb; azért Szent Pál is mikor az imádságra int, azt téfzi fel, hogy tífzta a fel-emelt kézzel imádkozunk, és dicfirjük az Urat.

Mivel pedig a' Jónak tulajdonsága az, hogy máfokkal, Izámfokkal közölteffe magát; azért nem akarta Nagyságod olly magánolnak lenni még Iftenhez nyujtani fzikott Izüve járását, gyakor átitatolságát-is (abban helyhezettvén minden jónak fundamentomát.) Hanem hogy egézf Magyar Nemzetével láttathatnék egy Izüvel, lélekkal hathatósban többekkel, ezerekkel, Izegény Hazájának meg térendő régi bölcdogságáért Iftent imádni; amaz Utitárs nevü könyvetske után vette elő a' bölcdog emlekezeti Magyar KARDINAL, PAZMANY PETER, ESZTERGOMI ÉRSEK írta Imádságos könyvét, és moft ujobban ki-nyomtattatta. A' miért noha bőven véfzi Iftent áldását Nagyságod, mind azon-által az én kívánságom mind magam, s' mindegyüütt velem egytet értő egézf Orzfágos Magyar Nemzet képében az; hogy valamit abból Izüveffen kér Nagyságod magának, vagy máfoknak, mindeneket meg-nyerjen. Elteffe Iftent Nagyságodat Izerencséfven fok Izámos elzten-dőki Orzfágunknak ékefségére

Nagyságodnak Leg kiffeb Szolgája
A' Nagyfzombati könyv-nyomatató.'

A barokk stílusú ajánlás világosan utal arra, hogy aki az *Imádságos Könyvet* kiadatja, Rákóczi Julianna kezére pályázik. Félreérthetetlenül elmondja: „nem annyira címeres pacsirtái”, mint inkább „földi paradicsommadarai” kalitkájában szeretné megfogni a ritka madarat, amelyet végül is a galambbal azonosít és „szerelme kebelébe” szeretné fogadni őt. Az udvarló utal a kép forrására is, a „Mennyei Szüzek völegényének szerelem-énekére”, Salamon Énekek Éneke második részének hatodik darabjára s ott is a nyolcadik verssorra: Una est columba mea, perfecta mea. Magyarul: „De galambom csak egy van, ez a tökéletes.” Salamon felsorolja, hogy van 60 királynéja és 80 másodrangú felesége és számtalan más lány is udvarában, de egyik sem hasonlítható a tökéleteshez. Salamon a lány szépségét és tisztaságát dicséri, a dedikáció szerzője mindenekelőtt okosságát, ritka szép erkölcsét, angyali ártatlanságát, tekintetes magaviselését, nyájás beszédét, amelyek mind „lelki buzgó ájtatosságának” külső jelei. A kegyességet tartja ugyanis a legfőbb erénynek és az ajánlásban kitér ezzel kapcsolatban Pál apostol Timoteushoz írt első levelének arra a részére, amely a kegyesség hasznáról szól. Idézi a 4. rész 8. sorát: „A kegyesség pedig mindenre hasznos, mert megvan benne a jelen és a jövőndő élet ígérete.” Érdemes megjegyezni, hogy ez a textus azok ellen szól, akik tiltják a házasságot és bizonyos ételek élvezetét, amelyeket pedig az isten teremtett. Pál apostol hangsúlyozza: „Mert az Isten minden teremtménye jó és egy sem

elvetendő, ha hálaadással élnek vele, mert megszentelődik az Isten igéje és a könyörgés által.” A szöveg tehát nemcsak a kegyességet és különösen Rákóczi Julianna kegyességét dicséri, hanem ismét utal a házasságra.

Az ajánló ugyanakkor nagy gondot fordít arra, hogy kiemelje a fejedelmi kisasszony magyarságát, a „magyar nemzethez” való tartozását. Rákóczi Juliannát „nem csudálja”, de „sóhajtja a magyar nemzet”, fészkében költ madárnak, tehát sajátjának tartja. Az ajánlás írója úgy lép fel, mint aki Rákóczi Juliannával együtt akar imádkozni istenhez „szegény hazájának megtérendő régi boldogságáért”. Azt reméli, hogy a vele egyetértő „egész országos magyar nemzet képében” kívánhatja: „Valamit abból (ti. Isten áldásából) szívesen kér Nagyságod magának vagy másoknak, mindeneket megnyerjen”. Érdekes a kifejezés is, amely azt óhajtja, hogy az ország ékességére isten a Rákóczi-ház leszármazottját szerencsésen, sok számos esztendeig éltesse.

Aláíróként a nagyszombati könyvnyomtató szerepel, utalásaiából azonban kiderül, hogy semmi módon nem lehet nyomdász a szöveg szerzője. Az Országos Levéltárban őrzött Batthányi-család iratai között⁸ megtaláljuk Kecskeméti János Batthányi Ádámhoz írott leveleit, s ezek között egyet, amely kétségkívül bizonyítja, hogy az ajánlás szerzője maga a jezsuita. Kecskeméti adataink szerint 1633-ban született Kecskeméten, 1659-ben Nagyszombaton lépett a jezsuita rendbe, felsőfokú tanulmányait Kassán végezte, itt volt hitszónok, majd ugyanezt a funkciót Győrben, Kőszegen, Nagyszombatban is betöltötte. Egy ideig Nagyszombatban volt kollégiumi igazgató, majd 14 éven keresztül a bécsi Pasmaneumot vezette.⁹ Működési helyei azt bizonyítják, hogy egyaránt kapcsolatba került a Rákóczi családdal és a Batthányiakkal.

Batthányi Ádám annak a Batthányi Kristófnak volt a fia, aki hosszú évtizedekig a „Kanizsával szembeni végek” főkapitánya volt, de 1683-ban Thököly felszólítására a kurucok mellé állt. Bécs felszabadítása után sietett élni az amnesztiával s részt vett fiával együtt a török elleni hadjáratokban. 1686-ban fia javára lemondott a főkapitányságról s az új főkapitány rövidesen tábornoki rangot kapott.¹⁰

Ismeretes, hogy Zrínyi Ilonát Munkács feladása után két gyermekével Bécsbe vitték, ahova 1688. március 27-én érkezett. Az anyát és lányát az orsolyarendi apácáknál helyezték el, a fiút a gyám, Kollonics Lipót győri püspök, a csehországi Neuhausba (cseh nevén Jindrichův Hradecbe) küldte a jezsuita kollégiumba.

A Bécsben tartózkodó magyarok kapcsolatba léptek Zrínyi Ilonával és a kapcsolattartás egyik fő közvetítője a Pasmaneum igazgatója, Kecskeméti János lett. Kecskeméti 1688. augusztus 23-i levelében írja, hogy Kollonics Batthányi Ádám képét adta neki és ezt meglátta Rákóczi Julianna, aki érdeklődni kezdett iránta. A jezsuita egy másolatot akar csináltatni, hogy azt át-nyújthassa neki. Beszélt Zrínyi Ilonával is Batthányi Ádámról, aki nem sok jót mondott a Batthányiakról, de a beszélgetés folyamán megenyhült és maga is felfigyelt a házasság lehetőségére.

1688. augusztus 27-i levelében Kecskeméti már azt írja Batthányi Ádámnak, hogy szeretne szolgálatára lenni a Rákóczi Juliannával tervezett házasság

⁸ OL Batthányi-missilisek P. 1394.

⁹ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, Budapest, 1897. V. 1318—19.

¹⁰ *Magyar Életrajzi Lexikon*, Budapest, 1967. I. 143.

megvalósításában. Ezt annál inkább vállalja, mert szerinte a kardinális, tehát Kollonics Lipót is szívesen gondol erre a tervre:

„Ma reggeli 8 óra tájban mentem vala be az H.-hoz (Heléna nevét rövidíti így, tehát Zrínyi Ilonáról van szó), kívül egész órán át tovább beszélgettem magánosan, a többi között. Még nem tudja ugyan az J. (Julianna), maga is mi leszen, világi-e, nem-e. De én gondolnám inkább, hogy világi leszen, s minthogy (amint tréfálódik) még megholt teste sem akarná Magyarországon kívül lenni, magyarhoz fog menni. Melyre mondá a H.: nem leszen az, hol most vagyon holtig feketében tudhatni, de hogy másutt szürkében ne öltözhessen, nem annyira láthatni még által. Magyarországot pedig azért emlegeti, hogy ott vagyon jószága, s ubi thesaurus, ibi et cor. . . Ott jár az H. elméje, hogy elébb meg nem tudhatni, mi fog az J. lenni, hanem akkor ha udvarnál fog lakni, ott kétfelé tekintvén, mi légyen a világi s mi a más állapot, megtanulja. A méltóságos kardinál pedig velem együtt oly hiszemben vagyon, hogy nem igen sokáig fog az J. magányosan lenni.”

Kecskeméti nemcsak Kollonics egyetértését akarja megnyerni a házassághoz, hanem a császár gyóntatóját, páter Müllert is, (akit ő Millernek ír). Arról tárgyal vele, hogy milyen feltételek mellett lehet megkötni a házasságot, kell-e ehhez egyéb, mint az anya beleegyezése. (1689. március 28.)

A pártfogás keresése annál inkább fontos, mert nyilvánvaló, hogy Julianna körül növekszik a kérők serege. A legkomolyabb közöttük Ferdinand Gobert Aspremont-Reckheim gróf, császári tábornok, aki ebben az időben a felső-magyarországi főparancsnok. Kecskeméti elsősorban ellene igyekszik fellépni, mégpedig azon az alapon, hogy helyesebb lenne, ha Julianna magyarhoz menne feleségül. 1689. július 9-i levelében szól arról, hogy milyen beszélgetést folytatott Juliannával „az idegen nemzettel való szövetség és atyafiúság” dolgában. Julianna úgy látszik — valószínűleg anyja tanácsára — hajlik afelé, hogy inkább Aspremont-ot válassza, mint Batthányit. Kecskeméti el van szánva arra, hogy a kerítő asszony szemére veti „rebelliségét”, hogy „maga volt, aki előbb a Nagyságod nálam lévő képét hordozván Nagyságodnak, most pedig a német képét minap postán hozván, annak akarja keríteni, sőt erővel adatni öccsét az én és szerzetem méltatlan gyűlöltetésére”. A gyűlöltetés arra vonatkozik, hogy Aspremont Kassáról levelet írt bécsi pártfogóinak, amelyben különböző üzemekkel vádolja Kecskeméti és a jezsuitákat. Aspremont 1689. július 11-i levelének másolatát Kecskeméti elküldi Batthányi Ádámnak. Hogy pontosan ki a kerítőasszony, nem lehet tudni; feltehető hogy Aspremont valamelyik nőtestvére.

De nemcsak Aspremont pályázik Julianna kezére, hanem Csáky Zsigmond is, akit Kecskeméti nem vesz komolyan, de azért ellene is igyekszik intézkedéseit megtenni. (1689. július 28.)

Közben szorgalmasan jár Zrínyi Ilonához s felolvassa előtte és Julianna előtt a török ellen harcoló Batthányi Ádám leveleit. 1689. augusztus 3-i levele a következő jelenetet idézi:

„Alig végezém Nagyságodhoz küldendő mai leveletem, hogy hivata be az H. akarván megmutrálni, ha tetszik-e amely casulát véle csináltak. Az egész compániájával együtt lévén, akarta hogy magamon megpróbálnám, de én akarván máson szememmel látnom, adtam alumnusomra, kire egész szépen illett s nekem tetszett. Mig a stóla munkában lévén, mivel nem láthattam, monda az J. felőle, hogy jó leszen abban esküdtetni, melyen elfakadunk nevetve s mondánk, hogy aki, mit akar, arról álmodik. Elpirula ugyan, de meg nem szomorodik, kezdvén inkább a stólának tetszetős voltát magyarázni. Én azon alkalmatossággal megolvastam a Nagyságod mai napon vett levelének első és utolsó cikkelyét előttük. Tetszett ugyan, hogy Nagyságod kétfelé való (itt kimaradt egy szó, valószínűleg: szakadásra) kész volna, de velem együtt ítélték, hogy nem lehet egynek kétfelé szakadni.”

Ezeket az előzményeket ismertetnünk kellett, mielőtt szólunk Kecskeméti 1689. augusztus 6-i Batthányihoz írt leveléről, amelyben Pázmány *Imádságos Könyvének* kiadásáról tájékoztat. Miután megírja, hogy különböző rágalmakat terjesztenek róla és a jezsuitákról, a következőket mondja:

„Igen nagy szerencsémre esett az is, hogy elhagyván a Nagyságod tetszéséből a kanári madaras praefatiót, a galambosnak egy részét megváltoztattam, kihagyván abból a vérhez vonzó magyar vért, mely helyében a Nagyságod erszényére mit nyomtattak, ki talám nem elvető. Melyről is bizodalmasan elvárom a Nagyságod ítéletét. Most kötettem itt a könyvnek egynehányát. Készek lesznek infallibiliter ad 18. augusti, az H. ünnepére...”

Tudatja Batthányival azt is, hogy Csáky Zsigmond elhagyta Bécsset, „azonban szünetlen szerelmes levelekkel ostromolják az J.-t, a kassai úr egytestvér nőtény atyafiai, amint nekem azt H. beszéllette, de falra hányják a borsót, annyit tudok benne. Hogy volna kedves a 40 esztendőös özvegy, így beszélget az J.” Ehhez a levélhez mellékeli az ajánlás kefelevonatát, amely megegyezik a nyomtatott szöveggel.

Mindebből világosan kitetszik, hogy Kecskeméti írta az ajánlást, mégpedig két változatban, az egyik kanári madárhoz hasonlította Rákóczi Juliannát, a másik galambhoz. Végül is a galambos változatot választotta, de kihagyta belőle a „vérhez vonzó (tehát vonzódó) magyar vért”, amely túl közvetlen utalás volt a házasságra és a magyarságra.

Az *Imádságos Könyv* eljutott Rákóczi Juliannához s a fogadtatásról Kecskeméti 1689. szeptember 16-án így számol be Batthányi Ádámnak:

„Az J. ma is kérdezte tőlem, ki lehet az, aki öt galambhoz, paradicsomi madárhoz láttatott hasonlítani. Felelek, hogy a szombati könyvnyomtató nevét látni alatta, aki talán, ha az J. tovább is szívével kívánja, bagolyhoz fogja hasonlítani. Nevette, szokása szerint. Kérdezte tovább, hogy hány exemplart, mennyiért nyomtatott ki. Mondok, hogy 100 forintot felvén, azután nyomtatott 300 exemplart, melynek már nagyrésze ki is terjedett egész Alsó- és Felsőmagyarországra, ahol valaki olvassa, azt gondolja, hogyha nem az volna az J., akit leírtak, legalább olyannak kellene lenni. Entőlem ugyan ki nem tudódik, ki lett légyen olyan dicsőítője, noha úgy veszem eszemben, nem olyan vak, hogy a rostan által nem látna. Igen emlegeté azt is, hogy mi mindennap a kertben mulattyuk magunkat, amint ugy is volt e héten, az hol ő csak gondolattal nézi a kanisai rab felemelhette kőoszlopot, melyet a leányasszonyok minap ott kinn lévén és megszemlélvén, nagy dicsirettel leírtak előtte.”

Ez utóbbi utalás Kanizsa ostromára, amelyet Batthányi Ádám irányított, s amelynek részleteit Bécsbe is megírta. Sőt Bécsbe küldte azt a nagy kőoszlopot, melyet egy rab felemelt.

Zrínyi Ilona és Julianna élénken érdeklődnek a kanizsai ostrom további eseményei iránt is. 1689. szeptember 16-án Kecskeméti azt írja Batthányi Ádámnak, hogy tőle tudakozódtak, vajon igaz-e a hír, hogy a keresztények megvették Kanizsát. Különböztetve tovább tréfálkozik a bagoly hasonlaton:

„Akarnám, ha az maga holnap vétek nélkül, mert tréfás kedve szerént, bagolyhoz hasonlítandó remetefejú J. ilyen estve, a baglyokkal sötétben többet látván, találna bagolynek bagoly fia igazat mondani az aránt az H.-val. Elég az, hogy jó jelnek lenni vélhettyük, de futuris contingentibus, mikor ezek ily szorgalmatosan korteskednek a kanisaiakról. Itt látna bezzeg ember bagolynek sólyomfiat. Ennek hallatára magánosan ma olvastam, amit Morvából az úrfi P. régens vele recreálván magát, ír, hogy mostani uttyokban hallották, hogy Sua Excellencia velit eum illa inire Societatem. Melyre nevetett az J., mert nevettem én is, et consultius contienimus ambo.”

Keckeméti továbbra is szorgalmasan tájékoztatta Batthányi Ádámot a Julianna körüli dolgokról, de végül is buzgó közreműködése nem járt sikerrel. Két év múltával, 1691. június 24-én Julianna mégis Aspremont felesége lett. Ebben nyilvánvalóan nagy szerepe volt Zrínyi Ilonának, aki úgy vélte, hogy a külföldi rokonság védelmet nyújt gyermekeinek.

BÉLA KÖPECZI

Le Livre de Prières de Pázmány: objet de galanterie

L'ouvrage de Péter Pázmány, intitulé *Imadsagos könyv* (Livre de prières) parut pour la première fois en 1606, à Graz. A cause de son grand succès, l'ouvrage fut publié encore à plusieurs reprises; la neuvième édition parut en 1689, à Nagyszombat (Trnava) que l'imprimeur dédia à Julianna Rákóczi. Cette dédicace mérite une attention particulière, parce que François II Rákóczi se référa, entre autres, à elle quand, en 1695 il demanda à la cour de Vienne le titre de prince de l'Empire.

Le texte de la dédicace baroque prouve que l'éditeur du Livre de Prières prétendait à la main de Julianna Rákóczi. L'auteur de la dédicace tâchait de souligner l'origine hongroise de la demoiselle princière, son appartenance à la «nation hongroise». A la base de la lettre de János Keckeméti, directeur du Pasmaneum de Vienne, écrite le 6 août 1689 à Adám Batthyány, on peut démontrer que cette dédicace fut écrite par lui, au nom du général Adám Batthyány, en deux variantes, dont il supprima celle dans laquelle il y avait un renvoi immédiat au mariage et à l'origine hongroise.

Bien que Keckeméti continue à informer dans ses lettres Adám Batthány des choses concernant Julianna, ses efforts ne seront pas couronnés de succès: le 24 juin 1691, Julianna devient la femme du comte Ferdinand Gobert Aspremont-Reckheim.